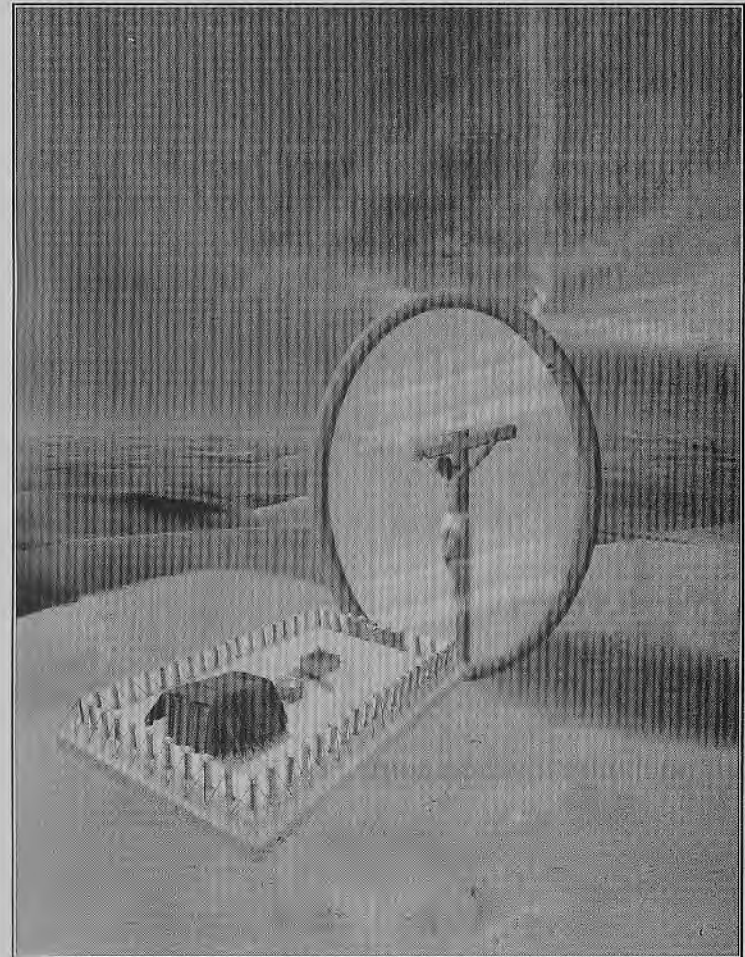

የቀደመው ክብር

የብሉይ ኢየሱስ ዳሳ

መልሳቸው መስፍን (ዶ/ር)

የቅጂ መብት - © መልሳቸው መስፍን - 2003

© Melisachew Mesfin - 2011

በክፍሉ ካልተጠቀሰ በስተቀር የመጽሐፍ ቅዱስ ጥቅሶች የተወሰዱት በኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር በ1962 ከታተመው አማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ ነው፡፡

የመጀመሪያ እትም - 2003 ዓ.ም.

First printing - 2011

አስተያየት ቢኖርዎት፡-

ፖ. ሣ. ቁ. 31716

አዲስ አበባ

Email: onebmtm@yahoo.com

አበርክቶ

ይህን «የቀደመው ክብር» የተሰኘውን

የብሉይ ኪዳን ዳሰሳ መጽሐፍ፡-

በነቢይ ሐኒሆ፤ ድንግል ትፀንሳለች ልጅም ትወልዳለች፤

ስሙንም አማኑኤል ይሉታል፤ እንደተባለው

ከድንግል ማርያም የተወለደው ኢየሱስ ክርስቶስ

ዓለምን ከኃጢአት የሚያድን

የእግዚአብሔር አንድያ ልጅ መሆኑን ለሚያምኑ

በምድራችን ላሉ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ

በትሕትናና በደስታ አበረክታለሁ፡፡

የተጻፈው በ
ሰኔ ፳፻፲፱
/ ፳፻፲፱
በዓለም
የተጻፈው በ
ሰኔ ፳፻፲፱
/ ፳፻፲፱
በዓለም

ማውጫ

መግቢያ -----7

ክፍል አንድ:- የሕግ መጻሕፍት -----12

ምዕራፍ 1:- አሪት ዘፍጥረት -----13

ምዕራፍ 2:- አሪት ዘጸዓት -----19

ምዕራፍ 3:- አሪት ዘሌዋውያን -----30

ምዕራፍ 4:- አሪት ዘኑልቁ -----35

ምዕራፍ 5:- አሪት ዘዳግም -----39

ክፍል ሁለት:- የታሪክ መጻሕፍት -----43

ምዕራፍ 6:- መጽሐፈ ኢያሱ -----44

ምዕራፍ 7:- መጽሐፈ መሳፍንት -----48

ምዕራፍ 8:- መጽሐፈ ሩት -----52

ምዕራፍ 9:- መጽሐፈ ሳሙኤል ቀዳማዊ -----55

ምዕራፍ 10:- መጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ -----59

ምዕራፍ 11:- መጽሐፈ ነገሥት ቀዳማዊ -----64

ምዕራፍ 12:- መጽሐፈ ነገሥት ካልዕ -----68

ዜና መዋዕል -----74

ምዕራፍ 13:- ዜና መዋዕል ቀዳማዊ -----75

ምዕራፍ 14:- ዜና መዋዕል ካልዕ -----78

ምዕራፍ 15:- መጽሐፈ ዕዝራ -----82

ምዕራፍ 16:- መጽሐፈ ነህምያ -----86

ምዕራፍ 17:- መጽሐፈ አስቴር -----89

ክፍል ሦስት:- የቅኔና የጥበብ መጻሕፍት -----92

ምዕራፍ 18:- መጽሐፈ ኢዮብ -----94

ምዕራፍ 19:- መዝሙረ ዳዊት -----99

ምዕራፍ 20:- መጽሐፈ ምሳሌ -----104

ምዕራፍ 21:- መጽሐፈ መክብብ -----109

ምዕራፍ 22:- መኃልየ መኃልይ -----113

ክፍል አራት፡- የነቢያት መጻሕፍት	116
ክፍል 4.1፡- ታላላቅ ነቢያት	118
ምዕራፍ 23፡- ትንቢተ አሳይያስ	119
ምዕራፍ 24፡- ትንቢተ ኤርምያስ	124
ምዕራፍ 25፡- ሰቆቃው ኤርምያስ	129
ምዕራፍ 26፡- ትንቢተ ሕዝቅኤል	132
ምዕራፍ 27፡- ትንቢተ ዳንኤል	136
ክፍል 4.2፡- ደቂቅ ነቢያት፡፡	140
ምዕራፍ 28፡- ትንቢተ ሆሴዕ	141
ምዕራፍ 29፡- ትንቢተ አሞጽ	144
ምዕራፍ 30፡- ትንቢተ ሚካያስ	147
ምዕራፍ 31፡- ትንቢተ ኢዩኤል	150
ምዕራፍ 32፡- ትንቢተ አብድዩ	153
ምዕራፍ 33፡- ትንቢተ ዮናስ	155
ምዕራፍ 34፡- ትንቢተ ናሆም	158
ምዕራፍ 35፡- ትንቢተ ዕንባቆም	160
ምዕራፍ 36፡- ትንቢተ ሶፎንያስ	162
ምዕራፍ 37፡- ትንቢተ ሐጌ	164
ምዕራፍ 38፡- ትንቢተ ዘካርያስ	167
ምዕራፍ 39፡- ትንቢተ ሚልክያስ	170
ማጠቃለያ	173
ዋቢ መጻሕፍት	177

መግቢያ

ብሉይ ማለት ያረጀ፤ የነበረ፤ ጥንታዊ፤ አሮጌ ማለት ከሆነ ብሉይ ኪዳንን ማጥናት ለምን ያስፈልጋል? በ21ኛው ክፍለ ዘመን ለምትገኝ ቤተ ክርስቲያን ከተጻፉ ከ2000 ዓመታት በላይ የሆናቸውን መጻሕፍት ማጥናት ከታሪካዊነቱ ያለፈ መንፈሳዊ ጠቂሚታው ምንድን ነው? የሚሉ ጥያቄዎች ሊያስነሳ ይችላል። ብሉይ ኪዳንን የማጥናት ጥቅምና አስፈላጊነት አዲስ ኪዳንን እንደማጥናት ነው።

ብሉይ ኪዳንን የማጥናት አስፈላጊነት፡፡

♦ በዘመናት የማይለወጠውን የእግዚአብሔርን ማንነት፤ ባሕርይና አሠራሩን ስለሚያሳዩና ይህም ዘላለማዊ አውነት በመሆኑ ነው። እግዚአብሔር ሀሳቡን መናገር የጀመረው በብሉይ ኪዳን ነው። 'አኔ እምላክ ነኝና፤ ሌላም የለምና፤ ...በመጀመሪያ መጨረሻውን ...እነግራለሁ፤ ምክራ ትጽናላች ፈቃዴንም ሁሉ እፈጽማለሁ' (ኢሳ 46:9-10) ብሏል።

♦ ሁለቱም ብሉይ ኪዳንና አዲስ ኪዳን ከአንዱ ከሕያው እግዚአብሔር የተለጠ የቀደመና የአሁን ኪዳኖች ስለሆኑ ነው። አዲስ ኪዳን በብሉይ ኪዳን ውስጥ ተደብቆአል፤ ብሉይ ኪዳን ደግሞ በአዲስ ኪዳን ተገልጿል (2ቆሮ 3:6-18)። የሁለቱም ኪዳኖች ዋና ዓላማ በኃጢአት የወደቀ ለው ከእግዚአብሔር ጋር የሚታረቅበትንና ኅብረት የሚያደርግበትን መንገድ ማሳየት ነው።

♦ ብሉይ ኪዳንና አዲስ ኪዳን የተያያዙና የመገለጥ አድገት (ቀጣይነት) የሚታይባቸው የአንድ መጽሐፍ የተያያዙ ክፍሎች ስለሆኑ ነው። ከኢየሱስ ክርስቶስ መወለድና አድገት ጋር በተያያዘ በብሉይ ኪዳን የተነገረው በአዲስ ኪዳን ተፈጽሞአል (ማቴ 2:15፤ 18:23)። በብሉይ ኪዳን መሢሕን እንደሚልክ የተናገረ እግዚአብሔር በአዲስ ኪዳን '...የዘመኑ ፍጻሜ በደረሰ ጊዜ እግዚአብሔር ከሴት የተወለደውን...ልጁን ላከ' (ገላ 4:4-5)።

♦ የቀደመው ኪዳን ለአዲሱ ጥላ፤ አዲስ ኪዳን ለቀደመው ፍጻሜ ስለሆነ ነው። አዲስ ኪዳን እስከማመጣ ድረስ ብሉይ ኪዳን የተሸፈነ ነበር፤ መጋረጃው በክርስቶስ ተገፈፈ (2ቆሮ 3:14)።

• በአዲስ ኪዳን የተፈጸመውና በመፈጸም ላይ ያለው ትንቢትና ምሳሌ ሁሉ በብሉይ ኪዳን እንደተጻፈው በመሆኑ መሰከያና ማመሳከሪያ ስለሆነ ነው። (ሰሙዕን ያህል ማቴ 5:17-18፤ ማቴ 26:54፤ ሱቃ 24:44 ይመልከቱ)።

• ብሉይ ኪዳን ምሳሌ እንዲሆንልን ሰትምህርታችን የተጻፈ ስለሆነ ነው። ሐዋርያው ጳውሎስ በመጽናትና መጻሕፍት በሚሰጡት መጽናናት ተሰፋ ይሆንልን ዘንድ አስቀድሞ የተጻፈው ሁሉ ለትምህርታችን ተጽፎአልና። (ሮሜ 15:4፤ 1ቆሮ 10:11፤) በማለት በአጠቃላይ የብሉይ ኪዳንን መጻሕፍት የማጽናናትና ትምህርታዊ ጠቃሚነት ያስገነዝባል።

የዳለሳው ይዘት።
ቃሉ እንደሚያመሰክተው የመጽሐፍ ዳሰሳ ለስ አንድ መጽሐፍ የሚቀርብ ዝርዝር ማብራሪያ ሳይሆን የመጽሐፉን ይዘትና ዋና ህሳብ ለማግኘት የሚደረግ አጭር ጥናት ነው። ይህም ማለት ሰሙዕን ያህል የኢትዮጵያን ካርታ በአንድ ገጽ ላይ የሚመሰክት ሰው አዲስ አበባ ከተማ የሚገኝበትን ቦታ ያያል። ሆኖም መርካቶ ወይም አራት ኪሎ የሚገኝበትን ቦታ ማየት ለሚፈልግ የአዲስ አበባ ካርታ ለብቻው ያስፈልገዋል። በተመሳሳይ ሁኔታ ይህ የብሉይ ኪዳን ዳሰሳ ጥናት እንደመሆኑ ለየመጽሐፉ ዝርዝር ማብራሪያ አልቀረበም።

- በተጨማሪም
- ስለ እያንዳንዱ መጽሐፍ አጻጻፍና ቀኖና ማብራራት፤¹
 - ለእያንዳንዱ መጽሐፍ ታሪካዊ ዳራና መልከዓ ምድራዊ አቀማመጡን መተንተን፤
 - ሥነ መስከታዊ ትንታኔዎችን በጥልቀት መለጠት፤
 - ለየመጽሐፉ በጸሐፊዎች ማንነት ላይ የሚቀርቡ የተሰያዩ አመለካከቶችን በጥልቀት መተንተን የዚህ ጥናት ትኩረት አይደለም።

¹ ይህን በሚመለከት መልሳቸው መስፍን (1999 ዓ.ም.)፤ «ሁለት አፍ ካለው ይልቅ የበረታ ስለታም ለይፍ (መጽሐፍ ቅዱስ)፤ አንድነት ማተሚያ ድርጅት ይመልከቱ።

ይህ ዳሰሳ ለእያንዳንዱ መጽሐፍ የጸሐፊው ማንነት፤ የተጻፈበት ጊዜ፤ ዋናው ህሳብ፤ ቁልፍ ጥቅሶች፤ የመጽሐፉ አከፋፈል (አስተዋጽዖ)፤ ወዘተ በሚሉ ነጥቦች ተመሳሳይ አቀራረብ አለው። እንዲሁም በየመጽሐፉ ክርስቶስ እንዴት እንደተገለጸና የመጽሐፉን ዋና ትምህርት በማሳየት ላይ ትኩረት ያደርጋል።

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት አመዳደብ።
የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት በመልእክታቸው ተመሳሳይነትና ከተጻፉበት ጊዜ እንጻር በ4 ክፍሎች ይመደባሉ። እነዚህም የሕግ መጻሕፍት፤ የታሪክ መጻሕፍት፤ የቅኔና የጥበብ መጻሕፍት እና የነቢያት መጻሕፍት ናቸው። (ሠንጠረዥ 1)።

ሠንጠረዥ 1
የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት አመዳደብ²

የብሉይ ኪዳን 39 መጻሕፍት									
የሕግ መጻሕፍት	የታሪክ መጻሕፍት		የቅኔና የጥበብ መጻሕፍት	የነቢያት መጻሕፍት					
	12			17					
	ከምርኮ በፊት	ከምርኮ በኋላ 5		ታላላቅ ነቢያት 5		ደቂቅ ነቢያት 12			
5	7	5	5	ከምርኮ በፊት 2	ከምርኮ በኋላ 3	ከምርኮ በፊት 8	ከምርኮ በኋላ 1	ከምርኮ በኋላ 3	
ዘፍጥረት	ኢያሱ	1ኛዜና	ኢዮብ	ኢሳይያስ	ሰቆታዊ	ዮሴፍ	አብደቶ	ሐጌ	
ዘጸናት	መሳናንት	2ኛዜና	መዝሙር	ኤርምያስ	ሕዝቅኤል	ለግጽ		ዘርያስ	
ዘለዋውን	ሩት	ዕጢኤ	ምሳሌ		ላጌሊል	ሚካያስ		ሚልክያስ	
ዘተልቱ	1ኛሳሙኤል	ገህምያ	መከብብ			ኢዮኤል			
ዘዳገም	2ኛሳሙኤል	አስቴር	መኃልዮ			ዮናስ			
	1ኛገን/ሥት		መኃልዮ			ናሆም			
	2ኛገን/ሥት					ዕገዋቆም			
						ላፎንያስ			

የታሪክና ግጥም ጽሑፎች የተከፈሉት መጽሐፍ በአብዛኛው የያዘውን የአጻጻፍ ስልት በመከተል ነው። ሆኖም በታሪክ ጽሑፎች ውስጥ ቅኔያዊ ወይም በግጥም ይዘት የቀረበ ክፍል እንደሚኖር ይታወቃል፤ ለምሳሌም ያህል ዘፍ 49:1-27፤ 1ዜና 16:7-36 ይመልከቱ። እንዲሁም ትንቢታዊ መልእክቶች በሕግና (ዘፍ 18:15-16) በታሪክ መጻሕፍት (1ሳሙ 17:45-47) ይገኛሉ።

² አይሁድ የሚጠቀሙበት ብሉይ ኪዳን በይዘቱ ከ39ኛ መጻሕፍት ጋር አንድ ዞኖ 24 መጻሕፍትን ይዟል። አከፋፈሉም የሕግ (5)፤ የነቢያት(8) እና የቅኔ (11) በማለት ይመደቧቸዋል። ይህ በሱቃ 24:44 ከተገለጸው አመዳደብ ጋር ይስማማል።

በዚህ አመዳደብ መሠረት መጽሐፎቹን በ4 ክፍሎች በመክፈልና ለ39ኙ መጻሕፍት የምዕራፍ ቁጥር በመስጠት በቅደም ተከተል ቀርቦአል። አያንዳንዱ መጽሐፍ የተጻፈበትን ጊዜ በተመለከተ መረጃው የተወሰደው ከራዩሪ³ ነው።

የዓመታት አቆጣጠር።

ክርስቶስ ልደት በፊት የነበረው ዘመን በተለያዩ አጠራር ማለትም ዓመተ ዓለም (ዓ.ዓ.)፣ ቅድመ ክርስቶስ ዓለም (ቅከዓ)፣ ቅድመ ልደተ ክርስቶስ (ቅልክ)፣ ክርስቶስ ልደት በፊት (ክልበ) ተብሎ ይጠራል። ይህ ዳሰሳ የተጠቀመው ዓ.ዓ. የሚለውን ነው።

ክርስቶስ ልደት በኋላ ያለው ዘመን ዓመተ ምሕረት (ዓ.ም.) ይባላል። ለምሳሌ 2003 ዓ.ም. ማለት ኢየሱስ ክርስቶስ ከድንግል ማርያም ከተወለደ 2003 ዓመት ሆነ ማለት ነው። ክርስቶስ ልደት በፊት ያለው ዘመን ዓመተ ዓለም (ዓ.ዓ.) በመባል ይታወቃል። የዓ.ዓ. መነሻ ጊዜ ባይታወቅም መድረሻው ግን የክርስቶስ ልደት በመሆኑ የብሉይ ኪዳን ዘመን አቆጣጠር ድርጊቱ ከተፈጸመበት ጊዜ አንስቶ ወደ ታች ወደ ክርስቶስ ልደት እየቀነሰ ይመጣል። ነቢዩ ኢሳይያስ የነበረው በ700 ዓ.ዓ. ነው ማለት ክርስቶስ ከመወለዱ ከ700 ዓመት በፊት ነበረ ማለት ነው።

ምሳሌ (ታይፕ) በብሉይ ኪዳን።

ብሉይ ኪዳን ብዙ ምሳሌ (ታይፕ) የያዘ መጽሐፍ ነው። ምሳሌ (ወይም ታይፕ) በሥነ መለኮት ጥናት⁴ ክፍተኛ ቦታ አለው። እምሳሌ ወይም ምሳሌ የሚለው ቃል ወደፊት በሙሳት የሚገለጥን መለኮታዊ አውነት አስቀድሞ የሚጠቁም «አመልካች» ነው። ይህም መጽሐፍ ቅዱስ «...አዳም ይመጣ ዘንድ ሳለው

³ Ryrie Study Bible: New International Bible (1986). Moody Press, Chicago.

⁴ A "type" has been properly defined as: "A pre-ordained representative relationship which certain persons, events and institutions of the Old Testament bear to corresponding persons, events, and institutions in the New Testament" (Bernard Ramm, Protestant Biblical Interpretation, Boston: W.A. Wilde company, 1956, pp. 208-209).

⁵ "A "type" in the language of theology, is a special example, symbol, or picture that God designed beforehand, and that he placed in history at an earlier point in time in order to point forward to a later, larger fulfillment", ESV Study Bible, p.25.

ለእርሱ እምሳሌ ነውና» (ሮሜ 5:14)፤ «... አንደተመኙ እኛ ደግሞ አንዳንመኝ ይህ ምሳሌ ሆነልን» (1ቆሮ 10:6) «...አንደ ምሳሌ ሆነባቸው» (10:11)፤ «ሰላማያዊ ነገር ምሳሌና ጥላ የሚሆነውን ያገለግላሉ» (ዕብ 8:5) አንደሚለው ነው።

የብሉይ ኪዳን ምሳሌ ወይም ታይፕ ሁሉ በክፍተኛ ደረጃ ወይም በሙሳት የሚፈጸመው በክርስቶስ ነው። መጽሐፍ «አግዚአብሔር የለጠው የተስፋ ቃል ሁሉ አዎን ማለት በእርሱ (በክርስቶስ) ነውና» (1ቆሮ 1:20) አንዲሁም «በዘመን ፍጻሜ ይደረግ ዘንድ ያለው አሳቡም በሰማይና በምድር ያለውን ሁሉ በክርስቶስ ለመጠቅለል ነው» (ኤፌ 1:10) ይላልና። ይህ ጥናት ስለ ክርስቶስ የሚያመለክቱ ዋና ዋና ምሳሌዎችን (ታይፖሎጂስ) በየመጽሐፉ አቅርቦአል።

መጽሐፉ የተዘጋጀበት ዓላማ።

ይህን መጽሐፍ ለማዘጋጀት ያነሳሳኝ ዋና ምክንያት «የነገዋን ቤተ ክርስቲያን ዛሬ መሥራት» በሚል ትኩረት አግዚአብሔር ለጀመረውና በአገር አቀፍ ደረጃ በፍጥነት በማደግ ላይ ለሚገኘው «አግዚአብሔርን የሚያውቅና የሚፈራው ትውልድ» የማሳደግ ታላቅ ሥራ ማሟያ አንዲሆን በማሰብ ነው። አግዚአብሔር ዘንድ ያለውን ውስጥ በቸርነቱ ያስተማረኝን እንደ መነሻ በመውሰድና ከሌሎች መጻሕፍት ያገኘሁትን ትምህርት በመጨመር በአግዚአብሔር ጸጋ ይህን አጭር ማብራሪያ አዘጋጃለሁ። በይዘቱ «ሙሉ» ነው ብዬ ባላስብም ለመነሻነት አንዲያገለግል ለቤተ ክርስቲያን ሳቀርብ በደስታ ነው።

ይህ ዳሰሳ ይበልጥ በብሉይ ኪዳን ትምህርታዊነት ላይ ትኩረት እንዲያደርግ ታስቦ የተዘጋጀ በመሆኑ የመጽሐፉ አንባቢ አቀራረቡ ከተለመደው የመጽሐፍ ዳሰሳ አቀራረብ የተለየ ሆኖ በያገኘው ልዩነቱ ከትኩረቱ የተነሣ መሆኑን ለማሳሰብ አወዳለሁ።

በመጨረሻም የመጽሐፉን ረቂቅ በማንበብ ጠቃሚ አስተያየታቸውን የለጡኝን መምህር ዘሰለው አርጋው፤ ፓስተር ፍጹም መከብብ፤ ወንጌላዊ ጥበቡ ተገኝና ወንጌላዊ የኋለኛት መከላከል ላመለገን አወዳለሁ። አግዚአብሔር ይባርካቸው።

ክብር ሁሉ ለአግዚአብሔር ይሁን።

ክፍል አንድ የሕግ መጻሕፍት

የብሉይ ኪዳን የመጀመሪያዎቹ አምስት መጻሕፍት እግዚአብሔር በሙሴ በኩል ለእስራኤላውያን የሰጠውን ሕግ ለሲኦድ የሕግ መጻሕፍት ተብለው ይታወቃሉ። በግሪክ ፔንታቴክ፤ በዕብራይስጥ ቱራህ፤ በግዕዝ አራት ይባላሉ። ትርጓሜውም ፔንታቴክ⁶ «አምስት መጻሕፍት»፤ ቱራህ ሕግ (ወይም ትምህርት)፤ አራት ሕግ ማለት ነው። እነዚህ መጻሕፍት ከፍጥረት መጀመሪያ ሙሴ እስከሞተበት ጊዜ ያለውን ዘመን ያጠቃልላሉ።

በእነዚህ መጻሕፍት ውስጥ ያሉት ሕጎች የሙሴ ሕግ (ኢያ 8:31፤ 17:23፤ ሉቃ 2:23)፤ የጌታ ሕግ (2ዜና 17:9፤ ሉቃ 2:23-24)፤ የእግዚአብሔር ሕግ (2ዜና 31:3፤ ነህ 8:18፤ ኢያ 24:26) ተብለውም ይጠራሉ።

አምስቱ የሕግ መጻሕፍት የተጻፉት በሙሴ ነው (ዘጸ 17:14፤ 24:4፤ 34:27፤ ዘሌ 1:1-2)። ከእስራኤላውያን ምርኮ በኋላ የተጻፉ መጻሕፍት በሙሴ እንደተጻፉ ይመስላሉ (ነህ 8:1፤ 13:1፤ 2ዜና 25:4፤ 35:12)። ጌታ ኢየሱስም ስለ ሙሴ መጽሐፍ ተናግሯል (ማር 12:26)። ሙሴ እርሱ በዝብረበት ዘመን ያለውንና ከእርሱም በፊት የነበረውን ታሪክ በመንፈስ ቅዱስ ምሪት እንደጻፈው የቀደሙ የቤተ ክርስቲያን አባቶች ተቀብለውታል።

በመጽሐፍ ቅዱስ ካሉት ትልልቅ ቃል ኪዳኖች መካከል ሁለቱ ማለትም በእግዚአብሔርና በአብርሃም መካከል (ዘጸ 12፤ 15) እና በእግዚአብሔርና በሙሴ (በእስራኤል) መካከል (ዘጸ 19:5-6) የተደረጉት ቃል ኪዳኖች በእነዚህ መጻሕፍት ውስጥ ይገኛሉ። የአምስቱ የሕግ መጻሕፍት ዳሰሳ ከዚህ ቀጥሎ ቀርቦአል። የመጻሕፍቱ ዋና ትኩረት የሚከተለው ነው።

- **ዘፍጥረት፡-** የመጀመሪያ ነገሮች
- **ዘጸዓት፡-** ነጻ መውጣት
- **ዘሌዋውያን፡-** አምልኮና ቅድስና
- **ዘኑልቁ፡-** የምድረ በዳ ጉዞ
- **ዘዳግም፡-** የእግዚአብሔርን ቃል መጠበቅ

⁶ Gk- Pentateuk- <five volumed>.

⁷ Hb. Torah- <instruction, teaching, doctrine>.

ምዕራፍ 1፡- አራት ዘፍጥረት

ጸሐፊው፡- ሙሴ ነው።

የተጻፈበት ጊዜ፡- 1450-1410 ዓ.ዓ.። መጽሐፉ የ2200 ዓመታት ያህል ጊዜን ታሪክ ይሸፍናል።

የመጽሐፉ ስያሜ፡- አራት ዘፍጥረት ማለት የፍጥረት ሕግ እንደሚለት ነው። አራት ማለት በግዕዝ ሕግ ወይም ትእዛዝ ማለት ሊሆን ዘፍጥረት ደግሞ የ-ፍጥረት ነው።

ዋና ሰዎች፡- አዳም፤ ሔዋን፤ አቤል፤ ኖሳ፤ አብርሃም፤ ሣራ፤ ይስሐቅ፤ ርብቃ፤ ዔሳው፤ ያዕቆብ፤ ራሔል፤ ዮሴፍ።

ዋና ሀሳብ፡- አራት ዘፍጥረት የመጀመሪያ ነገሮች መጽሐፍ ነው። በመጽሐፍ ቅዱስ የምናገኛቸው ዋና የሥነ መለኮት ርዕሶች የፍጥረት መጀመር፤ የወንድና ሴት መፈጠር፤ የኃጢአት መግባትና የሰው ውድቀት፤ የደህንነት ተስፋ መሰጠት፤ የኃብቻ መጀመር፤ የሥራ ጀማሪ፤ ወዘተ በዚህ መጽሐፍ ይገኛሉ። ዘፍጥረት የመፈጠር፤ የውድቀትና የመነሳት መጽሐፍ ነው።⁸ ሰላው ልጅ ከኃጢአት መዋጀት ተስፋ የተገባበት መጽሐፍ ነው።

ተደጋጋሚ ቃል፡- «ልደት ወይም ትውልድ» (5:1፤ 6:9፤ 10:1፤ 11:10፤ 27፤ 25:12፤ 19፤ 36:1፤ 37:1) 9 ጊዜ መደጋገሙ መጽሐፉ ስለ ትውልዶች እንደሚናገር ይጠቁማል። የዘፍጥረት መጽሐፍ በአዲስ ኪዳን ከ42 ጊዜ በላይ ተጠቅሶአል። አብርሃም፤ ሶዶምና ጎሞራ፤ ኖሳ፤ የጥፋት ውኃ፤ በተደጋጋሚ ተጠቀሰው ይገኛሉ።

⁸ J. B. Nicholson Jr. notes that the story of Genesis can be told in three words:

- Generation by Divine power (ch 1-2).
- Degeneration by human rebellion (ch 3-).
- Regeneration by Divine love (ch 12-); D.N. Wilson, 2009, Old Testament Survey, Feedbooks.

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች:-

- ♦ በመጀመሪያ እግዚአብሔር ሰማይንና ምድርን ፈጠረ (1:1)።
- ♦ እግዚአብሔርም ሰውን በመልኩ ፈጠረ፤ በእግዚአብሔር መልኩ ፈጠረው፤ ወንድና ሴት አድርጎ ፈጠራቸው (1:27)።
- ♦ በአንተና በሴቲቱ መካከል፤ በዘርህና በዘርዋም መካከል ጠላትነትን አደርጋለሁ፤ እርሱ ራሱን ይቀጠቅጣል፤ አንተም ስኩናውን ትቀጠቅጣለህ (3:15)።
- ♦ አብራምም የዘጠና ዘጠኝ ዓመት ሰው በሆነ ጊዜ እግዚአብሔር ለአብራም ተገለጠለትና። አኔ ኤልሻጃይ ነኝ፤ በፊቱ ተመላለስ፤ ፍጹምም ሁን፤ ቃል ኪዳንም በእኔና በአንተ መካከል አደርጋለሁ፤ እጅግም አበዛሃለሁ አለው። አብራምም በግምባሩ ወደቀ፤ እግዚአብሔርም አንዲህ ብሎ ተናገረው። እነሆ፤ ቃል ኪዳኔ ከአንተ ጋር ነው፤ ለብዙ አሕዛብም አባት ትሆናለህ (17:1-4)።
- ♦ እግዚአብሔርም አብርሃምን አለው። ካረጀሁ በኋላ በውኑ አወልዳለሁን? ስትል ሣራ ሰምን ሳቀች? በውኑ ለእግዚአብሔር የሚላነው ነገር አለን? የዛሬ ዓመት አንደ ዛሬው ጊዜ ወደ አንተ አመለላለሁ፤ ሣራም ልጅን ታገኛለች (18:13-14)።
- ♦ አንዲህም አለው፡- ሊነጋ አቀላልቶአልና ልቀቀኝ። እርሱም፡- ካልባረከኸኝ አልሰቅቅህም አለው። አንዲህም አለው፡- ሰምህ ማን ነው? እርሱም፡- ያዕቆብ ነኝ አለው። አለውም፡- ከአንግዲህ ወዲህ ሰምህ አሰራሌል ይባል እንጂ ያዕቆብ አይባል፤ ከእግዚአብሔር ከሰውም ጋር ታግለህ አሸንፈሃልና (32:26-28)።

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- መጽሐፉ በ5 ዋና ክፍሎች ይከፈላል።

1. የፍጥረት አጀማመርና የመጀመሪያዎቹ ዘመናት (ምዕ 1-11)
2. አብርሃም (12-25)
3. ይስሐቅ (24-25)
4. ያዕቆብ (25-36)
5. ዮሴፍ (37-50)

1. የፍጥረት አጀማመርና የመጀመሪያዎቹ ዘመናት፡- በዚህ ክፍል 5 ትልልቅ ሁኔታዎች ይገኛሉ። የእግዚአብሔር የመፍጠር ሥራና ሰው በኤይን ገነት የነበረው ሕይወት (1-2)፤

የሐዋን በእባብ መፈተንና የሰው በኃጢአት መውደቅ (3)፤ የቃዮንና አቤል ታሪክ (4)፤ በጻድቅ ኖን ዘመን የሰው ልጅ የደረሰበት የኃጢአት ክፍታና የምድር በጥፋት ጥጋ መጥፋት (6-9)፤ የባቤል ግንብ፤ የቋንቋ መደባለቅና የሰው ዘር በምድር ሁሉ መበተን (11)። አዳም ቃል ኪዳንን ተላለፈ (ሆሴ 6:7)። እግዚአብሔርም ከገነት አስወጣው ተስፋን ደግሞ ሰጠው። በአንተና በሴቲቱ መካከል፤ በዘርህና በዘርዋም መካከል ጠላትነትን አደርጋለሁ፤ እርሱ ራሱን ይቀጠቅጣል፤ አንተም ስኩናውን ትቀጠቅጣለህ (ዘፍ 3:15) የሚለው ቃል ሰው በዲያብሎስ ተፈትኖ ከወደቀበት ኃጢአት ውስጥ የሚወጣበት ተስፋ የተነገረበት የመጀመሪያው የደህንነት ተስፋ ነው። ይህም የመጀመሪያው የወንጌል ስብከት በመባል ይታወቃል።⁹

2. አብርሃም፡- እግዚአብሔር ለራሱ ሕዝብን ደግሞ አንድን ሰው አብርሃምን ከወገኖቹ ለይቶ ከመጥራት ጀምሮ ነው። እግዚአብሔር ለአብርሃም በገባው ቃል ኪዳን (ዘፍ 12:1-3፤ 15:1-21፤ 17:1-9) አራት ክፍሎች አሉት። እነርሱም ለአብርሃም የሚኖርበት ምድር መስጠት፤ ታላቅ ሕዝብ መሆን (ታላቅ ስምና ትውልድ)፤ ለበረከት መሆን (የሚባርኩት በእርሱ እንደሚባረኩ) እና በእርሱ በኩል የምድር ሕዝብ ሁሉ መባረክ ናቸው። እግዚአብሔር ስሙን ከአብራም ወደ አብርሃም¹⁰ ቀየረለት።

ለአብርሃም የተሰጠው ቃል ኪዳን በአብርሃም መታዘዝና አስመታዘዝ¹¹ ላይ ያልተመሠረተ ዘላለማዊ ቃል ኪዳን ነው (ዘፍ 17:7፤19)። አብርሃም ብዙ ልጆች (ዘርጾች) በኖሩትም በእርሱ በኩል የምድር ሕዝብ ሁሉ እንደሚባረክ እግዚአብሔር የገባለት ኪዳን ግን ለዘሩ (ከሣራ ለሚወለደው ልጅ) ብቻ ነው (ዘፍ 22:15-18)። ይህም ክርስቶስ የሚመጣበት ዘር ነው። ለአብርሃምና ለዘሩም የተስፋው ቃል ተነገረ። ስለ ብዙዎች እንደሚነገር፡- ለዘሮቹም አይልም፤ ስለ አንድ እንደሚነገር ግን፡- ለዘርህም ይላል፤ እርሱም ክርስቶስ ነው (ገላ 3:16)። አብርሃም

⁹ "protevangelium" (first announcement of the gospel). This is the first promise of a coming redeemer.

¹⁰ ሐፍ ያለ አባት፡ ከሚል ወደ «የሕዝብ አባት» Abram (high father) to Abraham (father of a multitude).

¹¹ ሆኖም ሙሴ ከነፃን ለመግባት እንደተከለከለ አብርሃም እግዚአብሔርን ባይታዘዝ ከቅጣት አያመልጥም።

በብዙ መጠበቅ ያገኘውን ልጁን ይስሐቅን መሥዋዕት አድርጎ እንዲያቀርብለት እግዚአብሔር አዘዘው። የአምነት ሰው አብርሃም ለማቅረብ ተዘጋጀ፤ ሆኖም የመሥዋዕቱን በግ እግዚአብሔር አዘጋጀ (ዕብ 11:17-19)። አብርሃም በራብ ዘመን ወደ ግብጽ ወርዶ ነበር። ወደ ከነዓን ሲመለስ ለአብርሃምና ሎጥ እንስሶች በቂ መሬት ስላለበለ ተሰደደ።

3. ይስሐቅ። ይስሐቅ አብርሃም መቶ ዓመት ሣራ ደግሞ ዘጠና ዓመት ሲሆናቸው የተወለደ የተስፋ ልጅ ነው። እግዚአብሔር ለአብርሃም የሰጠውን ተስፋ ለይስሐቅ አድሶላታል (28:13-15)። በርብቃ ማኀዝን የተገፋፉት ሁለቱ የይስሐቅ ልጆች ካደጉም በኋላ በሰላም አልኖሩም። ዔላው ብኩርናውን ስለ ምስር ወጥ ሸጠ (25:27-34፤ ዕብ 12:16-17)፤ ቢጸጸትም አላገኘውም።

4. ያዕቆብ። ያዕቆብ አባቱ ይስሐቅ ከባረከው በኋላ ዔላውን ፈርቶ ወደ ላባ ሸሸ። በቤቴል ላለ በምድር ላይ ቆሞ ወደ ሰማይ የሚደረስ መላላል በሕልሙ ተመለከተ። በሰማይና በምድር መካከል መቀራረብን ያመለክታል። እግዚአብሔርም የሰጠውን ተስፋ ሁሉ እንደሚፈጽምለት ተናገረው። ያዕቆብ ከላባ ቤት ሲመለስ ባደረበት ቦታ አንድ ሰው ሲታገለው አደረ። ሲነጋገም ያዕቆብ ቃልባረክኸኝ አልለቅህም ባለው ጊዜ የጭኑን ሽሎዳ ነው ለሙንም እስራኤል¹² አለው። የያዕቆብ 12 ልጆች የእስራኤል 12ቱ ነገድ መሪዎች ናቸው። የእግዚአብሔር አንዱ መጠሪያ ስሙ የአብርሃም፤ የይስሐቅ፤ የያዕቆብ አምላክ የሚል ነው። እግዚአብሔር የሕያዋን አምላክ መሆኑን ያመለክታል (ማር 12:26-27)።

5. ዮሴፍ። የዮሴፍን ታሪክ በ4 ዋና ጊዜያት (ሁኔታዎች) ከፍሎ ማየት ይቻላል። አስቀድሞ በአባቱ ቤት የተወደደ ልጅ ነበር። በ17 ዓመቱም ህልምን አለመ። ከዚያም ወንድሞቹ ስለቀኑበት ሽጡት፤ እምነቱና ጽድቁ ተፈተነ፤ ሰቀረበለት የኃጢአት መንገድ እምቢ አለ (39:7-18)። ቀጥሎ ዮሴፍ ለእግዚአብሔር ታማኝ በመሆኑ በእስር ቤት መከራ ተቀበለ። በሕልም መነሻነት በወንድሞቹ ሰባርነት የተሸጠው ዮሴፍ በእስር ቤት ሆኖ ሕልም ይፈታ ነበር። የፈርዖንንም ሕልም ፈታ። በመጨረሻም በእግዚአብሔር ጊዜ ከእስር ቤት ወጣ፤ ሰባርነት በተሸጠበት

¹² እስራኤል ማለት ከእግዚአብሔር ታገለ ማለት ነው።

ምድር ከፍ ከፍ አለ። አባቱንና ወንድሞቹን ከራብ ታደገ። ሠንጠረዥ 2 የዮሴፍን የሕይወት የጊዜ ሰሌዳ ያሳያል።

ሠንጠረዥ 2
የዮሴፍ ሕይወት የጊዜ ሰሌዳ

ዕድሜው	የተፈጸመው	ዘፍጥረት
6 ዓመት	ከሀራን ወደ ከነዓን ሄደ	31:17-21
17	ህልምን አለመ	
17	ወደ ግብፅ ተሸጠ	37
28	በእስር ቤት ሕልም ፈታ	40
30	ከእስር ተፈታ፤ ተሾመ	35:28-29፤ 41:39-40
30-37	ለባት የጥጋብ ዓመታት	41:47-52
37-44	ለባት የርሃብ ዓመታት	41:53-47:26
39	ወንድሞቹ እህል ለመሸመት ወደ ግብፅ ወረዱ	42
	ለወንድሞቹ ይቅርታ አደረገ	45:5
56	የዮሴፍ አባት ያዕቆብ ሞተ	47:28
110	የሴፍ ሞተ	50:22-26

ክርስቶስ በአራት ዘፍጥረት መጽሐፍ።

በብሉይ ኪዳን አስቀድሞ ስለ ክርስቶስ በምላሌ (ታይፕ) የተነገረው በዘፍ 3:15 ብአንተና በሴቲቱ መካከል፤ በዘርህና በዘርዋም መካከል ጠላትነትን አደርጋለሁ፤ እርሱ ራሱን ይቀጠቅጣል፤ አንተም ሰኩናውን ትቀጠቅጣለህ የሚለው ነው። ከፉን (ዲያብሎስን) የሚቀጠቅጠው የሴቲቱ (የሔዋንና አዳም ልጅ) የሆነው ክርስቶስ ነው። ስለዚህ ኢየሱስ ክርስቶስ በአዳም በክል የገባውን የኃጢአት (ግማን) የሻረ የመጨረሻው አዳም ነው (1ቆሮ 15:45-49)። ክርስቶስ የአባቱን ራስ የሚቀጠቅጥ (3:15)፤ የምድረ ዘር ሁሉ የሚባረኩበት (12:3) ነው።

ዋና ትምህርት፡-

እግዚአብሔር ፈጣሪና የጠፋውንም ፈላጊ ነው። መጽሐፍ ቅዱስ ሲጀምር ብመጀመሪያ እግዚአብሔር ሰማይና ምድርን ፈጠራ ይላል። እግዚአብሔር በቃሉ ሰማይንና ምድርን ፈጠረ፤ ሰውንም ከምድር አፈር አበጀው፤ የሕይወት አስተንፋስም እፍ አለበት። ሰውን በራሱ አምላል አበጀው። ስለሆነም ሰው ከቡር ነው (መዝ 2:4-6፤ ዕብ 2:6-8)። ይህ ሰውን የፈጠረ እግዚአብሔር ሰውን ፈላጊ ነው። አዳምን ወዴት ነህ ያለው በኃጢአት ምክንያት ከተደበቀበት ቦታ

ነው። ይህ ፍለጋው ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በዘመናት ሁሉ ቀጥሎአል። ኢየሱስ ክርስቶስ ወደ ምድር የመጣው የጠፋትን ለመፈለግ ነው (ሱቃ 19:10)።

እግዚአብሔር የቃል ኪዳንና የበረከት እምላክ ነው። ቃል ኪዳን በሁለት ወገኖች መካከል የሚደረግ ለምሥንት ወይም ውል ነው (ዘፍ 31:44)። በእግዚአብሔርና በሰው መካከል ሲደረግ እግዚአብሔር የቃል ኪዳን አሳቢ (ጀማሪ) ነው። እርሱ የገባውን ቃል ኪዳን ሁሉ ይጠብቃል። እርሱ ለሰውየው ምን እንደሚያደርግለት ይነግረዋል፤ ቃል ኪዳን ተቀባዩም ሰው ለእግዚአብሔር በመታዘዝ (ማለትም ውሉን በማክበር) እንዲኖር ይጠበቅበታል። ውሉ ለውየው ባይታዘዝ የሚከተለውንም ርግማን (ቅጣት) ይጨምራል።

እግዚአብሔር በቃሉ ታማኝ ነው። በዓመታት የእግዚአብሔር ተስፋ ተጠብቆአል። ለአብርሃም ዘር እንደሚለጠውና ዘሩም አንድ ሰማይ ከዋክብትና በባሕር ዳር አንዳለ አሸዋ አንደሚበዛ ቢናገረውም (ዘፍ 22:17፤ ዕብ 11:12) ሣራ ለመጸነስ ችግር ነበረባት። ለመጸነስ ኃይል ያገኘችው በአምነት ነው። የአብርሃም የተስፋው ዘር የሚቀጥለው በይስሐቅና በያዕቆብ በኩል ቢሆንም ርብቃ ግን መካን ነበረች (ዘፍ 17:7፤ 25:21)። ይህ ሁሉ ቢሆንም የአብርሃም - የይስሐቅ - የያዕቆብ የትውልድ መሥመር ግብጽ ሲገባ 70 ሰዎች (ነፍስ) ደርሶ ነበር (ዘፍ 46:27፤ ዘጸ 1:5)። ግብጽውያንም አስራኤልን ባስጨነቁት መጠን እጅግ በዛ (ዘጸ 1)። ይህ ዘር ከግብጽ ለወጣ ደግሞ ወደ 2 ሚሊዮን እንደሚደርስ ተገምቷል። እግዚአብሔር ተስፋውን ለመፈጸም መካኒት ወይም ምውትነት የነገሥታትም ብርታት አያምደውም።

በቀል የእግዚአብሔር ነው። ዮሴፍ በሥልጣን ላይ ለወጣና ምቹ ሁኔታ ሲገኘው ወንድሞቹን ለመበቀል አላለም፤ ይልቁን ያስፈበትን ሁኔታ ሁሉ አስቦ ለወንድሞቹ ሲናገር ሕናንተ ከፋ ነገርን አለባችሁብኝ፤ እግዚአብሔር ግን ዛሬ አንድ ሆነው ብዙ ሕዝብ እንዲድን ለማድረግ ለመልካም አሰበው (50:20) በማለት አንደማይበቀላቸው አረጋገጠላቸው። ምንም እንኳን ቢሸጡት ወንድሞቹን ይወድ ስለነበር ከእነርሱ ጋር በተያያዘ 5 ጊዜ አልቀሰአል (43:30፤ 45:2፤ 14-15፤ 50:17)። ዮሴፍ በቀል የእግዚአብሔር መሆኑን የተረዳ፤ የሸጡትን ወንድሞቹን የወደደ፤ የይቅርታ ልብ የነበረው፤ የእግዚአብሔርን መልካማነት በሕይወቱ ያስተዋለ (45:5፤ 17፤ 50:20) ለው ነበር።

ምዕራፍ 2 ኦሪት ዘጸዓት

ጸሐፊው፡- ሙሴ ነው (ዘጸ 24:4፤ 34:27)።

የተጻፈበት ጊዜ፡- 1450-1410 ዓ.ዓ.። (ታሪኩ የ82 ዓመታት ያህል ጊዜን ይገልጻል።)

የመጽሐፉ ስያሜ፡- በግዕዝ «ጸዓት» ማለት መውጣት ማለት ሲሆን ዘጸዓት ማለት የመውጣት እንደ ማለት ነው። ስለዚህ ዘጸዓት¹³ መቤዠትና መምራት (ዘጸ 15:3)፤ መውጣት (19:1፤ ዕብ 11:22) የሚል ፍቺ ይይዛል።

ዋና ሰዎች፡- ሙሴ፤ አሮን፤ ማርያም፤ ፈርዖን።

ዋና ሀሳብ፡- አስራኤላውያን በእግዚአብሔር ኃይል ከግብጽ ባርነት ነጻ ስለመውጣታቸው ነው። እንዲሁም በሲና ተራራ በሙሴ በኩል ሕግ መቀበላቸውንና እግዚአብሔር እንዳዘዘው እርሱ በመካከላቸው በክብር የሚያድርበትን የማደሪያ ድንኳን መሥራታቸውን ይገልጻል።

ተደጋጋሚ ቃል (ሐረግ)፡- «እግዚአብሔር» የሚለው የመለኮት መጠሪያ 386 ያህል ጊዜ ተጽፎአል። «አኔ እግዚአብሔር ነኝ» የሚለው የተደጋገመ ሐረግ ነው።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች፡-

- ♦ «...ደሙም ባላችሁበት ቤቶች ምልክት ይሆንላችኋል፤ ደሙንም ባየሁ ጊዜ ከእናንተ አልፋለሁ» (12:13)።
- ♦ «ፈርዖን ሕዝቡን በለቀቀ ጊዜ ምንም ቅርብ ቢሆን እግዚአብሔር በፍልሰጥኤማውያን ምድር መንገድ አልመራቸውም፤ እግዚአብሔር። ሕዝቡ ሰልፉን ባየ ጊዜ እንዳይጸጽተው ወደ ግብፅም እንዳይመለሱ ብሎአልና። ነገር ግን እግዚአብሔር ሕዝቡን

¹³ "Exodus" is a Latin word derived from the Greek *exodos*, the name given to the book by those who translated it into the Greek Septuagint (LXX). The word means "exit," "departure." (Gk: ek'so-dus; ex, "out," and hodos, "way," "a going out").

በዙሪያ መንገድ በኤርትራ ባሕር ባለችው ምድረ በዳ መራቸው። (13:17-18)

- ◆ ...አሁንም ቃሉን በእውነት ብትሰሙ ኪዳኔንም ብትጠብቁ ምድር ሁሉ የእኔ ናትና ከእሕዛብ ሁሉ የተመረጠ ርስት ትሆኑልኛላችሁ፤ እናንተም የካህናት መንግሥት የተቀደሰም ሕዝብ ትሆኑልኛላችሁ። በእስራኤል ልጆች የምትነግራቸው ቃል ይህ ነው። (19:5-6)።

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- መጽሐፉን በ3 ዋና ክፍል አንደሚከተለው መክፈል ይቻላል።

1. ከግብጽ ነጻ መውጣት (ምዕ 1-18)
2. የሕግ መሰጠት (19-31)
3. የማደሪያው ድንጋጌን መሠራት (32-40)

1. ከግብጽ ነጻ መውጣት። ግብጻውያን እስራኤላውያንን ከባድ ሥራ እንዲሠሩ በማድረግ ያሰጩንቋቸውና ያስመርሯቸው ነበር። እግዚአብሔር በግብጽ የነበረውን የሕዝቡን ጩኸት ለማፍታት። እስራኤላውያንን ከግብጽ ለማውጣት እግዚአብሔር መሴን አዘጋጀ። በፈርዖን ቤተ መንግሥት በነበረበት በመጀመሪያው 40 ዓመት ወገኖቹ እግዚአብሔር በእጁ መዳንን እንዲለጣቸው የሚያስተውሉ ይመሰለው ነበር፤ እነርሱ ግን አላስተዋሉም። (ሐዋ 7:25)። ከ40 ዓመታት በኋላ መሴን ለመሪነት በኮራብ ከሚነደው ግን በማይቃጠለው ቀጥቋጦ ውስጥ ጠራው። እግዚአብሔር ሹምና ቤዛ አድርጎ ላከው። (ሐዋ 7:35)። በዚህ ጊዜ መሴን ለእስራኤል ሕዝብ መሪነትን በቀላሉ አልተቀበለም። መሴን የጠየቀውና እግዚአብሔርም የሰጠው መልስ በሚቀጥለው ሠርጠረዥ 3 ተመልክቶአል።

ሠንጠረዥ 3

መሴን ለመሪነት ሲጠራ ያቀረበው ጥያቄና የእግዚአብሔር መልስ

የመሴን ጥያቄ	የእግዚአብሔር መልስ	ትምህርቱ
እኔ ማን ነኝ? (3:11)	በእውነት እኔ ከእነተ ጋር እሆናለሁ። (3:12)	ቁም ነገሩ የለው ማንነት ሳይሆን የእግዚአብሔር ክእለት ጋር መሆን ነው።
ለመሰ ማን ነው? ባሉኝ ጊዜ ምን አላቸዋለሁ? (3:13)	ያለና የሚኖር እኔ ነኝ። (3:14)	ለዘላለም የሚኖር እግዚአብሔር መልስ ነው።
እነሆ አይሰሙኝም! ቃሉንም አያለሙም። (4:1)	በእጅህ ምልክትን አደርጋለሁ። (4:2-9)	እግዚአብሔር በሚያደርገው ምልክት ምክንያት ይለማሉ።
እኔ አፈ ኮልታፋ፤ ምላሌም እየኖ የሆነ ሰው ነኝ። (4:12)	የሰውን እፍ የፈጠረ ማን ነው? ...እኔ እግዚአብሔር አይደለሁም? (4:11)	ሰው ባለበት ሁኔታ ራሱን ለአገልግሎት ያቅርብ
በምትልከው ሰው እጅ ተልክ ዘንድ እለምንሃለሁ። (4:13)	እኔ ከእፍህና ከአፋ (የእርግ) ጋር እሆናለሁ፤ የምታደርጉትንም አስተምራችኋለሁ። (4:14-15)	እግዚአብሔር ትንሸነት ለሚለማቸው አለተማሪና እሳዳ ነው።

እግዚአብሔር ለመሴን የገለጸለት አንድ ዋና ነገር የሰሙን ማንነት ነው። የእግዚአብሔር ስም ማንነቱን፣ ባሕርዩን፣ እሠራሩን ይገልጻል። ይህን ለማግኘት እንዲረዳ በዘጸፋት የተመለከቱት የእግዚአብሔር ስሞች በብሉይ ኪዳን በሌላ ሰፍራ ከታዩት ጋር በማያያዝ በሚቀጥለው ሠንጠረዥ 4 ቀርበዋል።

ሠንጠረዥ 4
የእግዚአብሔር ስሞች ክብሉይ ኪዳን

ተቋ	የእግዚአብሔር ስም	ትርጉሙ ¹⁴	አጠቃቀሙ ¹⁵
1.	ሌሎም (ዘፍ 1:1፤ ዘጸ 6:3)	እግዚአብሔር ብርቱ፤ ሁሉን ማድረግ የሚችለው	ሌላ ሌላን ልዑል እምላክ (ዘፍ 14:22) ሌላ አላም የዝላም እምላክ (ዘፍ 21:33) ሌላሻይ ሁሉን የሚችል እምላክ (ዘፍ 17:1) ሌላ ርሊ የሚያይ እግዚአብሔር (ዘፍ 16:13)
2.	ያህዌ (ዘጸ 3:14፤ 6:2)	ዘላማዊ እግዚአብሔር፤ መጀመሪያና መጨረሻ የሌለው	ያህዌ ይርሔ እግዚአብሔር ያዘጋጃል (ዘፍ 22:14) ያህዌ ርገዝ እግዚአብሔር ረዋሺ (ዘጸ 15:16) ያህዌ ንሲ እግዚአብሔር ስርማራ (ዘጸ 17:15) ያህዌ ሻሉም እግዚአብሔር ሰላም (መሳ 6:24) ያህዌ ሳቦት የሠራዊት ጌታ እግዚአብሔር (1ኛው 1:31፤ 17:45) ያህዌ ማካሪሽ የሚቀድስ እግዚአብሔር (ዘጸ 31:13) ያህዌ ሮይ እግዚአብሔር ጸረኛዬ እው (መዝ 23:1) ያህዌ ሰድክኑ እግዚአብሔር ጸድቃችን (ሐር 23:6) ያህዌ ሻግሉ እግዚአብሔር ሰጢያ እሱ (ሕዝ 48:35) ያህዌ ሌሎም እስራኤል የጎሰራኤል እምላክ እግዚአብሔር (መሳ 5:3፤ ኢሳ 17:6)
3.	አዳዳይ (ኢዮ 5:14፤ ዘፍ 18:12)	እግዚአብሔር ጌታና ገዥ	---

መቅሰፍቶች፡- እግዚአብሔር ለሌሮዎን በተደጋጋሚ የላከው ትዕዛዝ «ሕዝቤን ልቀቅ» የሚል ነበር (7:16፤ 8:1፤ 20፤ 9:1፤ 13፤ 10:3)። መቅሰፍቶች ለሌሮዎን እምቢተኝነት የተሰጡ መልሶች ናቸው። እግዚአብሔር ታላቅነቱንና በተፈጥሮ ላይ ገዥነቱን አሥር መቅሰፍቶች በማድረግ ገልጾል (ሠንጠረዥ 5)። በዚህም

¹⁴ አዲሱ መደበኛ ትርጉም መጽሐፍ ቅዱስ፤ ገጽ vi
¹⁵ ሱተጨማሪ ማብራሪያ መልሳቸው መስፍን (1996)፤ እግዚአብሔር መለኮት፤ አንድነት ማተሚያ ድርጅት፤ ገጽ 34-38 ይመልከቱ።

በግብጽውያን አማልክት ላይ ፈርዖንቸዋል (12:12)። ጠንቋዮችም ይህ የእግዚአብሔር ጣት ነው ብለዋል። ብተዘረጋ ክንድ በታላቅ ናርድም (6:6) ሕዝቡን ታድጓል።

ሠንጠረዥ 5
በፈርዖን እልክኝነት ምክንያት በግብጽ የተደረጉ መቅሰፍቶች

ተቋ	መቅሰፍት	የተፈረደባቸው የግብጽውያን አማልክት ^{16፤ 17፤ 18}
1.	ውጋ ወደ ደም ተቀየረ (7:14-24)	የንዝይን ወንዝ ጠባቂ በሚባሉ አማልክት (ዐፒ፤ ክህነም)
2.	ንጉንቸር (እንቁራሪት) (7:25-8:12)	እንቁራሪት የሚመስል የሕይወት እምላክ (ሂክት)
3.	አህራ ወደ ቅማል ((8:16-19)	የበረሃ እምላክ (ሴት)
4.	ዝንዝ (8:20-32)	በቅማል የሚመስል እምላክ (ዑት-ቸት)
5.	ፕንፈር/ የግብጽውያን ከብቶች መምት (9:1-7)	በላም የምትመስል እናት እምላክ (ፕታህ) እና በወይፈን የሚመስል የመራባት አማልክ (አፒስ)
6.	የሻህን ቁስል (9:8-12)	የፈውስ እምላክ (ሴክሽምት፤ ስራፒስ)
7.	በረዶ (9:13-35)	የሰማይ እምላክ (ኩት) እና የአዝመራ ጠባቂ (ሴዝ)
8.	አንዘዐ (10:1-20)	የሕይወት እምላክ (ኢስሪስ)፤ የአዝመራ ጠባቂ (ሴዝ)
9.	ጽኑ ጨለማ (10:21-29)	የዐሳይ አማልክት (ረ፤ አቱም)
10.	የበኩር ልጆች መቅሠፍት (11፤ 12-1-30)	የሕይወት ስጪ እምላክ (ኦስሪስ)፤ ሀሳናትን የምትጠብቁ እምላክ (ኦሲስ)

2. የሕግ መስጠት፡- እስራኤላውያን ከግብጽ ከወጡ በኋላ እግዚአብሔር ለሕዝቡ ያለውን ዓላማ «...ቃሌን በእውነት ብትሰሙ ኪዳኔንም ብትጠብቁ፤ ምድር ሁሉ የእኔ ናትና ከእሕዛብ ሁሉ የተመረጠ ርስት ትሆኑልኛላችሁ፤ እናንተም የካህናት መንግሥት የተቀደለም ሕዝብ ትሆኑልኛላችሁ» (19:4-7) አላቸው። ለእግዚአብሔር የተለዩ ቅዱስ ሕዝብ ሆነው ለቀረው የዓለም ሕዝብ (አሕዛብ) ስለ እግዚአብሔር እምላክነት የሚመሰክሩና ከእርሱ ጋር የማስታረቅ አገልግሎት የሚፈጽሙ

¹⁶ <http://home.hkstar.com/~johnfok1/OldTestamentSurvey/>
¹⁷ John F. Walvoord, Roy B. Zuck (1985), The Bible Knowledge Commentary: Old Testament, Victor Books, P120.
¹⁸ Ryrie Study Bible

አንዲሆኑ ነው። ለእግዚአብሔር የተለዩ ሆነው ይኖሩ ዘንድ አሥርቱን ትዕዛዛት በሙሴ በኩል ሰጣቸው (ሠንጠረዥ 6)።

ሠንጠረዥ 6

አሥርቱ ትዕዛዛት ጌታ አየሱስ ካስተማረው ጋር በማዛመድ

ተ. ቁ.	ትዕዛዝ ¹⁹ (ዘጸዓት ምዕ 20)	ጌታ አየሱስ የተናገረው
1.	ከእኔ ሌላ አምላክ አታምልክ 20:3	ማቴ 4:10
2.	ቀልጦ የተሠራ ምስል አትስራ 20:4-6	ሉቃ 16:13
3.	የእግዚአብሔርን ስም በክፉ አትጥራ 20:7	ማቴ 5:34
4.	ለንቡን አክብር 20:8-11	ማር 2:27-28
5.	አባትና እናትህን አክብር 20:12	ማቴ 10:37
6.	አትግደል 20:13	ማቴ 5:22
7.	አታመንዝር 20:14	ማቴ 5:28
8.	አትስረቅ 20:15	ማቴ 5:40
9.	በህሰት አትመሰክር 20:16	ማቴ 12:36
10.	አትመኝ 20:17	ሉቃ 12:15

የብሉይ ኪዳን ሕጎች።

በብሉይ ኪዳን እግዚአብሔር በሙሴ በኩል ለሕዝቡ የሰጣቸው ሕጎች ወደ 600 ይደርሳሉ። እነዚህ የሞራል (ሥነ ምግባር)፣ የአምልኮ (የሥርዓት)ና የማኅበረ ሰብ (ሕገ መንግሥት) ሕጎች በመባል ይከፈላሉ።

¹⁹ አየሱስ ክርስቶስ እነዚህን ትእዛዛት እግዚአብሔርን ውደድና ባልጀራህን ውደድ በሚሉ በሁለት ትዕዛዛት አጠቃላቸዋል (ሉቃ 10:27-28)። የመጀመሪያዎቹ 4ቱ ትእዛዛት ሰው ወደ እግዚአብሔር ያለበትን ኃላፊነት ሲያሳዩ ቀሪዎቹ 6ቱ ሰው ከሰው (ከባልንጀራው) ጋር ሲኖረው የሚገባውን ግዴታ ይገልጻሉ። ለእግዚአብሔር ያሰን መውደድ ከሰው ጋር ያሰንን ግንኙነት ይወስነዋል (ዘሰ 19:18፣ ዘጸ 6:5)። የትዕዛዛቱ ዋና መልእክት 'ፍቅር' ነው። ይህም አዲስ ትእዛዛት ነው (ዮሐ 13:34-35)።

ሀ. የሞራል (ሥነ ምግባር) ሕጎች፡- ከእግዚአብሔር ባሕርይ ጋር የተያያዙ እርሱን ብቻ ስለ ማምለክ የሚያስተምሩና ማንነቱን የሚገልጹ ናቸው። ለምሳሌ አሥርቱ ሕግጋት (ዘጸ 20:3-17፣ ዘጸ 5:7-12)። እነዚህ ሕጎች በአዲስ ኪዳንም አልተሻሩም። ጌታ አየሱስ ክርስቶስ አንዳንዶችን አብራርቷል፤ ለምሳሌ የሰንበትን ሕግ፡- 'የሰው ልጅ የሰንበት ጌታ ነው' በማለት፤ አንዳንዶችን አጥብቋቸዋል፤ ለምሳሌ 'አታመንዝር' የሚለውን፡- 'ያየ የተመኘም በልቡ አመነዘረ' ብሏል። በአጠቃላይ ክርስቲያኖች የሞራል ሕጎችን መጠበቅ አለባቸው (ማቴ 15:19፣ ኤፌ 4:28፣ ቆላ 3:9፣ 1ጴጥ 4:15)።

ለ. የአምልኮ (የሥርዓት) ሕጎች፡- እነዚህ በብሉይ ኪዳን በአምልኮ ጊዜ ይደረጉ የነበሩ የመታጠብ፣ የመንጸት ሥርዓቶች፣ ስለ ርኩስና ንጹሕ እንስሳት የተነገሩ ሕጎች ናቸው።

ሐ. የማኅበረ ሰብ (ሕገ መንግሥት) ሕጎች፡- ስለ ቤተሰብ፣ ስለ ጋብቻ፣ ስለ ልጆች፣ ስለ ባሪያዎች (ሠራተኞች)፣ ስለ መጽተኞች አስተዳዳሪ የተሰጡ ናቸው (ዘሌ 19:22-24)።

3. የማደሪያው ድንኳን መሠራት፡- የማደሪያው ድንኳን ጌታ እግዚአብሔር በመካከላቸው አድር ዘንድ መቅደስ ይሠራልኝ (ዘጸ 25:8 እና 29:45-46) በማለት ለሙሴ በሰጠው ትእዛዝና ምሳሌ (ዲዛይን) መሠረት በሰው የተሠራ ድንኳን ነበር (ዕብ 8:5)። እግዚአብሔር በምድረ በዳ በሕዝቡ መካከል ኖሯል። በድንኳኑ ላይ የሚወርደው የክብር ደመና²⁰ እግዚአብሔር በመካከላቸው መገኘቱን ይገልጽ ነበር። የማደሪያው ድንኳን አስራሴላውያን ለእግዚአብሔር መሥዋዕታቸውን የሚያቀርቡበትና ሲንጢኦቻቸው ሥርየት የሚቀበሉበት ቦታ ነበር። 12ቱ

²⁰ ሸኪና ግሎሪ፡ ሸኪና - የእግዚአብሔር መገኘት ነው። እግዚአብሔር መገኘቱ ለሰው በሚታይ መንገድ የሚገለጥበት። የማደሪያው ድንኳን በቅድስተ ቅዱሳን ሙስጥ በስርዮቱ መክደኛ በኪሩቤል ላይ እግዚአብሔር ይገኛል። ይህ በደመና ሙስጥ ማንም ሊቀርበው በማይችል ብርሃን (1ጢሞ 6:16) ሆኖ ይታያል (ዘጸ 25:22፣ ዘሌ 16:2፣ 2ሳሙ 6:2፣ 2ነገ 19:14-15፣ ምሳ 80:1፣ ኢሳ 37:16፣ ሕዝ 9:3፣ 10:18፣ ዕብ 9:5)። Hb. she-ki'-na "that which dwells,"

ክርስቶስ ከሚያመለክቱ በርካታ ምላሴዎች ጥቂቶቹ በሠንጠረዥ 8 ቀርበዋል።

ሠንጠረዥ 8

ስለ ክርስቶስ የሚያመለክቱ ምላሴዎች

ጥላ ወይም አመልካች (ታይፕ)	እውነተኛው አምላክ
ፋሊካ (ዘጸ 12:5-6:21)	ፋሊካችን ክርስቶስ (1ቀሮ 5:7፤ ዮሐ 1:19)
ነጻ መውጣት (19:1)	ክርስቶስ ከጨለማ ሥልጣን አጻገን (ቁላ 1:13፤ 2ቀሮ 1:10)
መና (16:15:35)	ኢየሱስ የሕይወት እንደራ (ዮሐ 6:31-35፤ 48-63)
ውኃ የፈለቀበት ዓለት (17:6)	ዓለቱ ክርስቶስ (1ቀሮ 10:4)
የማደራየው ድንኳን 25:8	ክርስቶስ በእኛ ላይረ (ዮሐ 1:14፤ ዕብ 9:1-10:18)
የድንኳኑ በር (መጋረጃ) (26)	ክርስቶስ ለዲስኑ ሕያው መገንድ (ዕብ 10:20)
ሊቀ ካህናት (ዘሌ 16)	ኢየሱስ በሰማያት ያለፈ ትልቅ ሊቀ ካህናት (ዕብ 4:14-16)
መሥዋዕት (ዘሌ 1-6)	ከኃጢአት የሚያንጸው የክርስቶስ ደም (ዕብ 9:13-14)
የነህሱ እኩብ መሰቀል በሆነ 21:4-9)	ክርስቶስ ስለ ኃጢአታችን የተሰቀለ (ዮሐ 3:14)

ዋና ትምህርት፡-

እግዚአብሔር ሰውን ለይቶ ያውቃል። (ዮሴፍን ያላወቀ ንጉሥ) በአስራሌላውያን ላይ መክራ ቢያበዛባቸው ዮሴፍን የሚያውቅ እግዚአብሔር ሕዝቡን በተዘረጋች ክንዱ ታደገ። በአንድ አገር ውስጥ ከሚኖረው ሕዝብ መካከል እግዚአብሔር የአርሱ የሆኑትን ሰይቶ ያውቃል፤ ይጠብቃል፤ ይባርካል። እስራሌላውያን ይኖሩበት የነበረው ጌላም ከመቅለፍት፤ የእስራሌላውያንም በኩር ልጆች ከሞት በደም አንደተጠበቁ እግዚአብሔር የአንዳንዱን ሰው ሰፈር፤ ቤትና ንብረት ያውቃል። በአንድ ቦታ ብርሃንና ጨለማ በማድረግ የአርሱ የሆኑትን ሰይቶ ይጠብቃል፤ ሊቀጣው የፈለገውንም ሰይቶ ይቀጣል። በእግዚአብሔር ዘንድ (ጅምላ ጨራሽ) የሚባል አሠራር የለም።

የእግዚአብሔር ኃይልና ሥልጣን በነገሥታት፤ በተፈጥሮና በአማልክትም ሁሉ ላይ ነው። ሰግብጻውያን በሰው ዘንድ የማይቻለው በአማልክቶቻቸው በኩል አንደሚሆንላቸው ያስቡ

ነበር። ብዙ አማልክትም ነበሯቸው። ይሆን እንጂ አማልክቶቻቸው ባሕር መክፈል እንኳን ባይችሉ የታመነባቸውን ሕዝብ በተክፈለ ባሕር ውስጥ ማላለፍ አልቻሉም። ለዚህም ነው የእስራሌል ልጆች ይህንን መዝሙር ለእግዚአብሔር የዘመሩት (ዘጸ 15:1-2)።

በክብር ክፍ ክፍ ብሎአልና ለእግዚአብሔር አዘምራለሁ፤

ፈረሱንና ፈረሰኛውን በባሕር ጣለ።

ጉልበቴ ዝማሬዬም እግዚአብሔር ነው፤

መድኃኒቴም ሆነልኝ፤

ይህ አምላኬ ነው አመስግንዋለሁ፤

የአባቴ አምላክ ነው ክፍ ክፍም አደርገዋለሁ።

ምዕራፍ 3:- ኦሪት ዘሌዋውያን

ጸሐፊው:- መሴ (4:1፤ 6:1፤ 8:1፤ 11:1)

የተጻፈበት ጊዜ:- 1450-1410 ዓ.ዓ.። (ዘጸ 40:17፤ ዘኁ 10:11))

ሰያሜው:- ዘሌዋውያን ማለት የሌዋውያን (ሌዋውያንን የሚመለከት) ማለት ነው። ሌዋውያን የያዕቆብ ልጅ ከሆነው ከሌዊ ነገድ የሆኑ ካህናትና የቤተ መቅደስ አገልጋዮች ናቸው።

ዋና ሰዎች:- መሴ፤ አሮን።

ዋና ሀሳብ:- የዘሌዋውያን መጽሐፍ የአምልኮና የቅድስና መጽሐፍ ነው። የዘሌዋውያን መጽሐፍ መሴ በሲና ምድረ በጻ የማይረዳውን ድንኳን ሠርቶ ከጨረሰና የእግዚአብሔር ክብር ከተገለጠ በኋላ (ዘጸ 40) እግዚአብሔር ሕዝቡ አርሱን እንዴት ሲያመልከው እንደሚገባ ስለ ሰጠው ሥርዓት ትክክረት ያደርጋል። በዚህም መሥዋዕት፤ ማስተሰረይ፤ ቅድስናና ክህነት በሚሉ 4 ቁልፍ መንፈሳዊ አውነቶች ላይ ያተኩራል።

ተደጋጋሚ ቃል/ሐረግ:- ቅዱስ፤ መቀደስ፤ ተቀደሰ፤ ቅድስና የሚሉት ቃላት 143 ጊዜ ያህል ተጽፈዋል። እንዲሁም እኔ እግዚአብሔር ነኝ 45 ጊዜ፤ በእግዚአብሔር ፊት (58 ጊዜ) ተጽፈዋል።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች:-

✦ «የሥጋ ሕይወት በደሙ ውስጥ ነውና፤ ደሙም ከሕይወቱ የተነሣ ያስተሰርያልና በመሠዊያው ላይ ለነፍሳችሁ ማስተሰረያ ይሆን ዘንድ እኔ ለእናንተ ሰጠሁት» (17:11)።

✦ «እኔ እግዚአብሔር ቅዱስ ነኝና፤ ለእኔም ትሆኑ ዘንድ ከአሕዛብ ሰይጦችኋለሁና ቅዱሳን ትሆኑልኛላችሁ» (20:26) ።

የመጽሐፉ አክፋፈል:-

1. መሥዋዕቶችና ክህነት (1-17)

2. መንጻት፤ መቀደስና የተቀደሱ ጉባዔዎች (18-27)

1. መሥዋዕቶችና ክህነት:- ኃጢአተኛ ሰው መሥዋዕት በማቅረብና በካህናት አማካይነት ወደ ቅዱስ እግዚአብሔር እንዴት እንደሚቀርብ ይገልጻል። መሥዋዕት እግዚአብሔርን የሚመልክ ሰው ለአርሱ ያለውን ታማኝነትና አክብሮት (ፍቅር) የሚገልጽበት መንገድ ነው። የደም መሥዋዕት ማቅረብ አቅራቢው የራሱን ሕይወት በእግዚአብሔር ፊት መሥዋዕት አድርጎ እንደማቅረብ ነው። ይህ ደግሞ በአዲስ ኪዳን የራሱን ሕይወት ስለ እኛ አሳልፎ የሰጠውን የኢየሱስ ክርስቶስን ሞት ያመለክታል (ዕብ 9:22፤28)። እንደ ሕዝቡ ሁሉ ካህናትም ስለ ራሳቸው ኃጢአት መሥዋዕት ማቅረብ ይገባቸው ነበር።

የማስተሰርያ ቀን (ምዕ 16) በዓመት አንድ ቀን የሚደረግ መሥዋዕት የሚቀርብበትና የኃጢአት ሥርዓት የሚገኝበት ቀን ነው። ይህ የጾም ቀን ነው። በዚህ ቀን ሁለት ፍየሎች ወደ መሠዊያው ይቀርባሉ። አንደኛው የኃጢአት መሥዋዕት ሆኖ ይሠዋል፤ ሁለተኛው ይለቀቃል። መሥዋዕት ሆኖ የቀረበው ኃጢአት የሚሰረየው በደም መሆኑን ሲገልጽ የተለቀቀው ደግሞ እግዚአብሔር ንስሐ የተገባበትን ኃጢአት ከሰፈር እንደሚያርቅ (እንደሚረሳ) ያመለክታል። ሲቀ ካህኑ ስለ ራሱ ኃጢአት መሥዋዕት ያቀርብ ነበር (ዕብ 7:27)።

2. መንጻት፤ መቀደስና የተቀደሱ ጉባዔዎች:- ሕዝቡ አምላካቸውን እግዚአብሔርን የሚመለሉበት ዋና ባሕርይ ቅድስና ነው (11:44፤ 19:2)። መቀደስ መለየት ማለት ሊሆን በተቀደሰ አኗኗር እግዚአብሔርን መምለል ነው። ሕዝቡና ካህናት ከእግዚአብሔር ጋር ያላቸውን ኅብረት ለመጠበቅ የመንጻትና የመቀደስ ሥርዓቶችን መጠበቅ አለባቸው። አሰራሌላውያን መቀደሳቸውን በአካባቢያቸው ከሚኖሩ አሕዛብ አኗኗር በመለየት፤ እግዚአብሔርን ብቻ በማምለክ፤ በተግባር ለድሆች በመራራት፤ ባልንጀራን በመውደድና ፍርድን በማድረግ (19:9-18) ይገለጻሉ።

እግዚአብሔር ለሕዝቡ የተቀደሱ ጉባዔዎች የሚባሉ «እግዚአብሔር በዓላትን» ለጥቶአል (ምዕ 23-)። በዓላቱ የእግዚአብሔርን ሥራ ለማስታወስና በጋራ (በጉባዔ) አርሱን

ለማክበር ዓላማ የተሰጠ ናቸው። ሠንጠረዥ 9 የአካሄድ ጉባዔዎች ምንነትና ዓላማቸውን ያሳያል።

ሠንጠረዥ 9
የተቀደሱ በዓላት/ ጉባዔዎች

	በዓላት/ ጉባዔዎች	የሚከበርበት ቀን	ዓላማ
1.	ለንባት ዘላ 23:3	በላምንቱ 7ኛ ቀን	የተቀደሰ የአረፍት ቀን፤ ለእግዚአብሔር ፍጥረትን ክፈጠረ በኋላ እንዳረፈ በማለብ
2.	ፋሲካ 23:4-5	በመጀመሪያው ወር 14ኛ ቀን	ከግብጽ ባርነት ነጻ የማውጣት መታለቢያ፤ የጠቡቱን ደም በመቃናቸው ለቀቡት ሞት ያለፈበት
3.	የቂጣ በዓል እርሾ የሌለበት ኅብላት 23:6-8	በ15ኛው ቀን ከፋሲካ በዓል ቀጥሎ ለ7 ቀናት የሚቆይ	እብራኤላውያን ከግብጽ እውጣጣቸውን የሚያስቡበት
4.	የጠኩራት ነዶ በዓል- 23:9-14	የመጀመሪያው ምርት ለእግዚአብሔር የሚቀርብበት	የመጀመሪያውን መክር ለእግዚአብሔር በኩራት ለማቅረብ
5.	በዓል ሃምሳ 23:15-21	ከመክር ከ50 ቀናት በኋላ	ከግብጽ መውጣታቸውን በማለብ ቤተሰብ ሁሉ ንብረት የሚያደርግበት፤ የመክር በዓልም ያበላል።
6.	የመለከት ደምጽ መታለቢያ 23:23-25	መለከት በመንፋት የሚጀመር፤ ዘንጉ 10:1-10	የእዲስ ዓመት መጀመርን የሚያሰልጥ
7.	የማስተሰሪያ ቀን 23:26-32	7ኛው ወር 10ኛው ቀን	የሕዝቡ ሁሉ ኃብረት የሚሰረድበት
8.	የዳሰ በዓል 23:33-44	የምድረ በዳ ፍርድቸውን ለማሳለብ	እግዚአብሔር ከግብጽ ባርነት ነጻ ያወጣውን ሕዝብ በምድረ በዳ ለ40 ዓመት እንደመገባ ለማለብ
9.	የሰባተኛው ዓመት ሰንበት 25:1-7	ከ6 ዓመት በኋላ ያለው ዓመት	ምድር በየ7 ዓመቱ ማረፋ፤ በዳ የሚሰረዝበት
10.	ኢየሱያ 25:8-55	ከ7 ጊዜ 7, 49 ዓመት በኋላ በ50ኛው ዓመት	የነጻነትና የአረፍት ዓመት

ክርስቶስ በአራት ዘመናዊ መጽሐፍ። የዘመናዊያንን መጽሐፍ ከአዲስ ኪዳን አንጻር ስመረዳት የዕብራውያንን መጽሐፍ ማጥናት በጣም ይጠቅማል። ሠንጠረዥ 10 ስለ መሥዋዕቶች ምንነትና በአዲስ ኪዳን ፍጹም መሥዋዕት ዘመን በክርስቶስ እንዴት አንደተገለጠ ያሳያል።

ሠንጠረዥ 10
ዋና ዋና መሥዋዕቶችና በአዲስ ኪዳን የሚያመለክቱት

ተ. ቁ.	የመሥዋዕት ተመሳሳይ	ምንነት	ዓላማው	ትርጉሙ	አውነተኛው አምላል (ዕብ 10:1)
1.	የሚቃጠል (1:1-17: 6:8-13)	በመሥዋዕት ላይ በመሉ የሚቃጠል፤ የእርሱ መሥዋዕት (በወትር በየቀኑ የሚፈጸም)	ኃብላተኛ ሰው ለኃብላት ይቅርታ ማቅረብ	ራስን መሉ በመሉ ለእግዚአብሔር ማቅረብ	ክርስቶስ ራሱን ፈጽሞ ለሰ እኛ ለቀረበ (ነገ 1:4; 1ጢሞ 2:6; 1ጵፋ 2:14) ርሜ 12:1-2
2.	የአህል (2:1- 6:14-23)	ደለ የሚያለኝ መካከል ማር ወይም እጅ የሌለበት መሥዋዕት	ለእግዚአብሔር እኩልነትንና ምስጋናን ለመገለጽ	ከድካም ፍሬ የተመረጠውን ለእግዚአብሔር መስጠት	ክርስቶስ ኃብላት የሌለበት መሥዋዕት መሆኑን (2ቆሮ 5:21; 1ዮሐ 3:15)
3.	የንብረት (3:1- 7:11-36)	በእግዚአብሔርና በመሥዋዕት አቅራቢው መካከል ንብረትን ለመገለጽ	ከሚቃጠል መሥዋዕት በኋላ የሚቀርብ ዘመን ለእግዚአብሔር ምስጋና ለማቅረብ	እግዚአብሔርን ለማመሰገንና ከቤተ ልዩ ጋር ንብረትን ለመገለጽ	ከእግዚአብሔር ጋር ንብረት የማድረጋቸው መንገድ ክርስቶስ ብቻ መሆኑን (ቆላ 1:20)
4.	የኃብላት (4:1-5:23; 6:24-30)	ባለሙያው ስለተፈጸመ ኃብላት ለማስተላለፍ/ ለመገንጠል	ኃብላተኛውን ከእግዚአብሔር ጋር ለማስተላለፍ	የኃብላት ይቅርታ መቀበል	ክርስቶስ ኃብላታችንን ተሽከመ (1ኢጥ 3:18)፤ ከእግዚአብሔር ጋር እስታረቀን
5.	የበደል (የመተላለፍ) (5:14-6:7; 7:1-10)	በእግዚአብሔርና በሰዎች ላይ ስለ ተፈጸመ ኃብላት ለማስተላለፍ፤ በሰው ላይ ስለተሰረዘው በደል የዋናውን 1/5ኛ በመጨመር መክፈል	መሥዋዕቱን ለእግዚአብሔር፤ የሚከፈለው ደግሞ ለተበደለው ሰው	ከሰው ጋር መታረቅ	ክርስቶስ የኃብላታችንን ዋጋ ከፍላል (1ኢጥ 1:18-19)፤ የኃብላትን ውጤት ሁሉ እስከተደለን

ዋና ትምህርት፡-

በቅድስና እግዚአብሔርን መምሰል፡፡ ቅድስና የእግዚአብሔር ባሕርይ ነው፡፡ እርሱ ከኃጢአት የተለየ ነው፡፡ በእግዚአብሔር የሚቀርበው መሥዋዕት ሁሉ ዓይነተኛ መለያው ሳውር የሌለበት መሆኑ ነው፡፡ ይህም የእግዚአብሔርን ቅድስና ባሕርይና መሥዋዕት እቅራቢውም ወደ እምላኩ ለመቅረብ ሳውር ከሆነ እኗር መለየት እንደሚገባው ያመለክታል፡፡ ዋናውን የቅድስተ ቅዱሳን እገልጋይ የሆነውን ሊቀ ካህናት ጀምሮ ቅድስና ወደ እግዚአብሔር ፊት ከሚቀርብ ለው ሁሉ የሚጠበቅ ዓይነተኛ የእምልኮ መግለጫ ነው፡፡

ኃጢአት የሚለረየው ንስሐ በመግባት ነው፡፡ የተለያዩ የመሥዋዕት ሥርዓቶች በዝርዝር የመለጠታቸው ዓላማ ኃጢአተኛ ለው ወደ ቅዱስ እግዚአብሔር በቀጥታ መቅረብ አለመቻሉን ያመለክታል፡፡ ወደ እግዚአብሔር መቅረብ የሚቻለው ስለ ኃጢአት ንስሐ ከተገባ በኋላ ነው፡፡ በብሉይ ኪዳን ንስሐ መግባት የሚገለጽበት መንገድ ነውር የሌለበት መሥዋዕት በማቅረብ ነበር፡፡

በእግዚአብሔር ፊት ተቀደሱ ጉባዔዎችን ማድረግ፡፡ እግዚአብሔር በቀደሙት ዓመታት ያደረገውን በማስብ ለእርሱ ምስጋና ለማቅረብ፤ ቃል ኪዳንን ለማደስና በፊቱ ደስ ለመለኘት የተቀደሰ ጉባዔ ማድረግ መልካም ልምድ ነው፡፡ በኅብረት በእግዚአብሔር ፊት ለመሆንና እርሱን ለማምለክ ጊዜ መመደብ ይገባል፡፡

ምዕራፍ 4፡-

አሪት ዘጉልቁ

እሐፊው፡- ሙሴ (33:2)

የተጻፈበት ጊዜ፡- 1450-1410 ዓ.ዓ.፡፡ እስራኤላውያን ከግብጽ ከወጡ 2ኛው ዓመት 2ኛ ወር ጀምሮ (ዘኁ 10:11) እስከ 40ኛው ዓመት 11ኛ ወር ያለውን ጊዜ ይሸፍናል፡፡

ዋና ስዎች፡- ሙሴ፤ እርን፤ ማርያም፤ ኢያሱ፤ ካሌብ

ስያሜ፡- በግዕዝ ፍለቀ ማለት ቆጠረ፤ ትልቁ ማለት ቁጥር ሲሆን ዘጉልቁ ማለት ቆጠራ እንደ ማለት ነው፡፡ ይህ ስያሜ የተሰጠው በመጽሐፉ ውስጥ ሁለት ጊዜ ከተደረገው የሕዝብ ቆጠራ በመነሳት ነው፡፡

ቁልፍ ሀሳብ፡- መጽሐፉ የእስራኤላውያንን የ39 ዓመት የምድረ በዳ ጉዞ ይገልጻል፡፡ ከባርነት ነጻ የወጣ ሕዝብ ነጻ አውጭውን እግዚአብሔርን በመታመን ሊያደርገው ስለሚገባ የሕይወት ጉዞ ያስተምራል፡፡

ተደጋጋሚ ቃል/ሐረግ፡- ምድረ በዳ 45 ጊዜ፤ የማደሪያው ድንኳን 107 ጊዜ፤

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች፡-

♦ ማደሪያውም በተተከለ ቀን ደመናው የምስክሩን ድንኳን ሸፈነው፤ ከማታም ጀምሮ እስከ ጥዋት ድረስ በማደሪያው ላይ እንደ እሳት ይመስል ነበር፡፡ እንዲሁ ሁልጊዜ ነበረ፤ በቀን ደመና በሌሊትም የእሳት እምሳል ይሸፍነው ነበር (9:15-16)፡፡

♦ ደመናውም ከድንኳኑ ላይ በተነሣ ጊዜ በዚያን ጊዜ የእስራኤል ልጆች ይጓዙ ነበር፤ ደመናውም በቆመበት ስፍራ በዚያ የእስራኤል ልጆች ይለፍሩ ነበር፡፡ በእግዚአብሔር ትእዛዝ የእስራኤል ልጆች ይጓዙ ነበር፤ በእግዚአብሔርም ትእዛዝ ይሰፍሩ ነበር፡፡ ደመናው በማደሪያው ላይ በተቀመጠበት ዘመን ሁሉ በስፈራቸው ይቀመጡ ነበር፡፡ (9:17-18)

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- የእስራኤላውያን ከስና ወደ ቃዴስ ከዚያም ወደ ሞዓብ ያደረጉትን ጉዞ ተከትሎ መጽሐፉን በ4 ከፋሎ ማየት ይቻላል፡፡

1. ሰጉዞው ዝግጅት በሲና (1-10)
2. የጉዞው መቀጠል ከሲና ወደ ቃዴስ (11-14)
3. የጉዞው መተጓጎል በቃዴስ (15-19)
4. ምድሪቱን ለመውረስ ዝግጅት በሞዓብ (20-36)

1. ሰጉዞው ዝግጅት በሲና፡፡ ከባርነት የወጣው ሕዝብ በሥርዓትና በተደራጀ ሁኔታ ጉዞውን እንዲቀጥል እግዚአብሔር አስቀድሞ የሕዝብ ቆጠራ እንዲደረግ አዘዘ (1:1-3)፤ የእካሄድ ሥርዓቱንም ነገራቸው፡፡ በሲና ምድረ በዳ ሲቆጠሩ ሃያ ዓመትና ከዚያ በላይ የሆኑና ወደ ጦርነት መሄድ የሚችሉት 603550 (1:46፤ 2:32፤ 3:32) ሲሆኑ በሞዓብ ምድር ከ26 ዓመታት ያህል በኋላ ምድሪቱን ለመውረስ ሊዘጋጁ በተደረገው ቆጠራ ሃያ ዓመትና ከዚያ በላይ የሆኑት 601730 (26:51) ነበሩ፡፡ በዚህ ቁጥር ውስጥ ሌዋውያን አልተጨመሩም፡፡ በተመሳሳይ ጊዜ ውስጥ 22000 (3:39) የነበሩት ሌዋውያን 23000 (26:62) ሆነዋል፡፡

2. የጉዞው መቀጠል ከሲና ወደ ቃዴስ፡፡ ጉዞው ሊጀመር አስራኤላውያን (ሥጋ) በመመኘት ማጉረምረም ጀመሩ (11)፤ እግዚአብሔርም ድርጭቶችን አምጥቶ መገባቸው፡፡ ማርያምና አሮን የወንድማቸውን የሙሴን መሪነት ተቃወሙ፤ እግዚአብሔርም ፍርዱን ለጠ (12)፡፡ ቃዴስ በርኔ እንደደረሱ ከነዓንን እንዲሰልሉ ከተላኩት 12 ለዎች መካከል 10ሩ ባመጡት ያለማመንና የፍርዣት ሪፖርት ሕዝቡን ወደ ዓመፅ መሩ (13-14)፡፡ እግዚአብሔርም ተቆጣ፡፡

3. የጉዞው መተጓጎል በቃዴስ፡፡ ይህ ክፍል በአስራኤል የምድረ በዳ ጉዞ በጣም አሳዛኝ ነው፡፡ ከቃዴስ በርኔ ከነዓን ለመድረስ የሚፈጀው 11 ቀናት ብቻ ነበር (ዘዳ 1:2) ባለማመናቸው ምክንያት 38 ዓመት ወሰደባቸው (ዘዳ 2:14)፡፡ የምድሪቱ ስለላ በተደረገ ወቅት ዕድሜያቸው ሃያ ዓመትና ከዚያ በላይ ከነበሩት መካከል ከነዓን የገቡት ካሌብና ኢያሱ ብቻ ናቸው፡፡ ሌሎች በምድረ በዳ ወድቀው ቀርተዋል (1ቆሮ 10:5)፡፡ ይህም ያለማመን ጠንቅ ነው፡፡ ሠንጠረዥ 11 ባለማመን፤ ተቃውሞና ዓመጽ ምክንያት በአስራኤላውያን ላይ ስለ ተገለጠው የእግዚአብሔር ቁጣ ያሰረዳል፡፡

ሠንጠረዥ 11

አለማመን፤ ተቃውሞና ዓመጽ እንዲሁም የእግዚአብሔር ቁጣ

ድርጊቱ	ወጪቱ
1. ማጉረምረም (11:4-7)	በአሳት ተበሉ
2. መናውን መጸየፍ (11:)	ተቀሰፉ (የምሻት መቃብር) (11:6)
3. አሮንና ማርያም በሙሴ ላይ መነሳት (12:1-)	ማርያም ለምጽዎ ሆነች (12:10)፤ አሮንና ማርያም በምድረ በዳ ሞቱ
4. አሥሩ ሰላዮች የሕዝቡን ልዝ አቀለሙ (13:)	አሥሩ ሰላዮች ተቀሰፉ ከ2ቱ ሰላዮች በስተቀር 20 ንመትና ከዚያ በላይ የሆኑትም ሁሉ በምድረ በዳ ሞቱ (14:)
5. ሌዋውያን ካህናቱ ቆራ፤ ዳጋንና አቤሮን በሙሴ ላይ አመጹ (16:1-3)	እግዚአብሔርን ንቀዋልና (16:30) ምድር ተሰገጥቃ ሞጠቻቸው (16:32)
6. ሕዝቡ ከግብፅ ስለመውጣታቸው ተጸጹቱ (ዘጉ 21:5፤ 1ቆሮ 10:9)	በእባቦች ተነደፉ (ዘጉ 21:6፤ 1ቆሮ 10:9)
7. ሙሴ ለነሰቱ እንዲናገር ሲታዘዝ ንሐቱን ሁለት ጊዜ መታ (20:10-)	ሙሴ የተሰሩትን ምድር አትገባም ተባለ (20:12)

4. ምድሪቱን ለመውረስ ዝግጅት በሞዓብ፡- ወደ ሞዓብ ሲጓዙ ሕዝቡን እንዲረግምለት የሞዓብ ንጉሥ ባላቅ በለዓምን ጠይቆት ነበር፡፡ እግዚአብሔር ግን በለዓምን በአህያውም በኩል ሳይቀር በመናገር ከሰከሰው (22-24)፡፡ በስተመጨረሻም እንደገና የሕዝብ ቆጠራ ተደረገ፤ ኢያሱም ከሙሴ የመሪነቱን ኃላፊነት ተቀበለ፡፡

ክርስቶስ በአሪት ዘጉልቁ መጽሐፍ፡፡

- ✦ በ24:17 ሐይዕቆብ ኮከብ ይወጣል፤ ከአስራኤል በትር ይነሣል፤ ተብሎ የተነገረለት ከይዕቆብ ዘር የሆነው ኢየሱስ (ሉቃ 3: 34) የሚያበራ የንጋት ኮከብ ነው (ራእ 22:16)፡፡
- ✦ በእባብ የተነደፈ ሁሉ ሲያየው የሚድንበት በዓላማ ላይ የተሰቀለው የናስ እባብ (21:8-9) በእርሱ ለሚያምኑ ሁሉ የዘላለም ሕይወት የሚሰጠውን የተሰቀለውን ኢየሱስ ክርስቶስ ያመለክታል (ዮሐ 3:14፤ 12:32)፡፡

- ✦ ውኃ የወጣበት ዓለት (20:8-11) ፣ያም ዓለት ክርስቶስ ነበረ (1ቆሮ 10:4)።
- ✦ ነፍስ ገዳይ ሰው የሚሸሸበት የመማጸኛ ከተማ (35:25-32)፤ ተስፋውን ለመያዝ ወደ እርሱ ለሸሹ መሸሸጊያ ክርስቶስን ያመለክታል (ዕብ 6:18)።

ዋና ትምህርት፡-

አለማመንና አመጽ መንገድን ያረዝማል፤ በምድረ በዳም ያስቀራል። ከእስራኤላውያን አለማመንና ዓመጽ የተነሳ (ዕብ 3:16-4:2) የ11 ቀን መንገድ (ዘጸ 1:2) 38 ዓመት (ዘጸ 2:14) ወሰደባቸው። ብዙዎቻቸው በምድረ በዳ ቀሩ (ሞቱ)። በዚህ ሁኔታ እግዚአብሔር ደስ አላለውም (1ቆሮ 10)። እግዚአብሔር የጽድቅ ባሕርይው በእርሱ አለማመንንና ማግረምን እንዲቀጣ ያደርገዋል። ሙሴ እንዲን ከእግዚአብሔር ቅጣት አላመለጠም።

እግዚአብሔር ሲመራ ምንም አያሳጣም። ወደ ግብጽ ሲገባ 70 ነፍስ የነበረው የያዕቆብ ዘሮ (ዘጸ 46:26-27፤ ዘጸ 1:5) ከ430 ዓመት በኋላ (ዘጸ 12:40) እግዚአብሔር እጅግ አብዝቶት (ዘጸ 1:7፤ 12:20) «እግረኛው» ብቻ ከ600000 በላይ በመሆኑ ጠቅላላው ሕዝብ ከ2 ሚሊዮን እንደሚበልጥ ይገመታል።

እግዚአብሔር ለዚህ ሁሉ ሕዝብ በምድረ በዳ መንገድ አሳየ፤ መና፤ ውኃ፤ ሥጋ ሰጠ። ልብሳቸው አላረጀም፤ ጫማቸው አላለቀም (ዘጸ 29:5)፤ ሕዝቡ ምንም አላጡም (ዘጸ 2:7)። ይህ ማኖ²² የእስራኤላውያን የምድረ በዳ ጉዞ ያሳያል።

²² ምንጭ፡- ቲም ዶውሴይ (ዶ/ር) (1989)፤ የተማረው የመጽሐፍ ቅዱስ አትላስ፤ ኤስ ኣይ ኤም ኢትዮጵያ አሳታሚ።

**ምዕራፍ 5፡-
አሪት ዘዳግም**

ጸሐፊው፡- ሙሴ ነው። ስለ ሙሴ መሞት የሚናገረውን ምዕ 34 ኢየሱስ እንደጻፈው ይገመታል።

የተጻፈበት ጊዜ፡- 1410 ዓ.ዓ.።

ስያሜ፡- ዘዳግም²³ ማለት የተደገመ (ድጋሚ) ማለት ሲሆን ቀደም ሲል ከ38 ዓመታት በፊት እግዚአብሔር ለእስራኤላውያን በሲና²⁴ (ዘጸ 20ና በሌሎችም ክፍሎች) የሰጠው ሕግ ተብራርቶ የተነገረበት መጽሐፍ ነው።

ዋና ሰዎች፡- ሙሴ፤ ኢየሱስ

ዋና ሀሳብ፡- የእግዚአብሔርን ቃል ልብ ስለማለት (ስለመጠበቅ) ሙሴ የመጨረሻ ትምህርትና ምክር ይሰጣል። ሙሴ የ38 ዓመቱን የምድረ በዳ ጉዞ ይቃኛል፤ የእግዚአብሔርን መልካምነት ይገልጻል፤ የተስፋይቱን ምድር ስለመውረስ ይናገራል፤ እርሱን የሚተካውን ኢየሱስን ያደፋፍራል።

ተደጋጋሚ ቃላት፡- «እግዚአብሔር» የሚለው 944 ጊዜ፤ «ልብ በል፤ አስብ/ አትርሳ» 50 ጊዜ፤ «ቃል ኪዳን» 27 ጊዜ ያህል ተጽፎአል። ይህ መጽሐፍ ከዘዳግም በኋላ ባሉ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ውስጥ 356 ያህል ጊዜ እንዲሁም በአዲስ ኪዳን 80 ያህል ጊዜ ተጠቅሶአል። ጌታ ኢየሱስ በምድረ በዳ በዲዮብሎስ በተፈተነ ጊዜ «ተጽፎአል» በማለት የመለሰለት ከዚህ መጽሐፍ ውስጥ ነው (ማቴ 4:4፤ ሉቃ 4:4 - ከዘጸ 8:3፤ ማቴ 4:7፤ ሉቃ 4:12 - ከዘጸ 6:16፤ ማቴ 4:10፤ ሉቃ 4:8 - ከዘጸ 6:13)።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች፡-

- ✦ «እስራኤል ሆይ፤ ስማ፤ አምላካችን እግዚአብሔር አንድ እግዚአብሔር ነው፤ አንተም አምላክህን እግዚአብሔርን

²³ Gk- Deuteronomiom <second law>
²⁴ ሲና ሌላ ስሙ ኮራብ ነው (ዘጸ 3:1፤ 19:1፤ ዘጸ 5:2)

በፍጹም ልብህ በፍጹምም ነፍስህ በፍጹምም ኃይልህ ውደድ።²⁵ (6:4-5)።

♦ አንግዲህ እነዚህን ቃላት በልባችሁና በነፍሳችሁ አነፋ፤ ...ልጆቻችሁንም አስተምሩላቸው፤ በቤትህም ስትቀመጥ፤ በመንገድም ስትሄድ፤ ስትተኛም ስትነሣም አጫውቱላቸው። (11:18-19፤ 4:10፤ 6:7)።

♦ በፈታችሁ ሕይወትንና ሞትን በረከትንና መርገምን እንዳስቀመጥሁ እኔ ዛሬ ሰማይንና ምድርን በአንተ ላይ አስመሰክራለሁ፤ እንግዲህ አንተና ዘርህ በሕይወት ትኖሩ ዘንድ ሕይወትን ምረጥ፤ እግዚአብሔርም ለአባቶችህ ለአብርሃምና ለይስሐቅ ለያዕቆብም እንዲሰጣቸው በማለላቸው በምድሪቱ ትቀመጥ ዘንድ፤ እርሱ ሕይወትህ የዘመንህም ርዝመት ነውና አምላክህን እግዚአብሔርን ትወድደው ትጠባበቀውም ቃሉንም ትሰማ ዘንድ ምረጥ። (30:19-20)።

የመጽሐፉ አከፋፈል፡- የሙሴ ንግግርችን ተከትሎ በ4 ክፍል መክፈል ይቻላል።

1. የመጀመሪያ ንግግር፡- እግዚአብሔር ያደረገው (1-4:43)
2. ሁለተኛ ንግግር፡- እግዚአብሔርን በመፍራት መኖር (4:44-28)
3. ሦስተኛ ንግግር፡- ለእግዚአብሔር መለጠት (29-30)
4. አራተኛ ንግግር፡- የሙሴ የመጨረሻ ቀናት (31-34)

1. የመጀመሪያ ንግግር፡- እግዚአብሔር ያደረገው። ሕዝቡ ወደ ተስፋይቱ ምድር ከመግባቱ በፊት ከዮርዳኖስ ማዶ የተነገረ ነው (1:1፤ 27:2፤ 31:2)። በዚህ ጊዜ ከሙሴ፤ ካሌብና ኢያሱ በስተቀር በመጀመሪያው ቆጠራ የነበረው ከግብጽ የወጣው ሕዝብ ሁሉ ሞቷል። ስለዚህ ሙሴ የሚናገረው በመጀመሪያው ቆጠራ ከሃያ ዓመት በታች ለነበረውና በምድረ በዳ ለተወለደው አዲስ ትውልድ ነው። በእስራኤላውያን 40 ዓመታት የምድረ በዳ ጉዞ

²⁵ This statement was known as the *Shema* and was recited in every Jewish synagogue service. It is a statement stressing the oneness of God, yet the word "one" is *echodd* in Hebrew, which implies a compound unit. Israel's response to this great commandment was to be one of love. <http://home.hkstar.com/~johnfok1/OldTestamentSurvey>.

የሆነውን ዋና ዋና ነገር በተለይም የእግዚአብሔርን ድንቅ ሥራና የቀበቃ እንዲሁም የሕዝቡን ዐመፅ በማስታወስ ይነግራቸዋል።

2. ሁለተኛ ንግግር፡- እግዚአብሔርን በመፍራት መኖር። እግዚአብሔር የሰጣቸውን ሕግጋት በማስታወስ ሕዝቡ እግዚአብሔርን በመፍራት እንዲኖር ይመክራቸዋል። ከዚህ ውስጥ ቅልቁ ትእዛዝ የእግዚአብሔርን እንድ አምላክነት የሚገልጸውና እርሱን በፍጹም ልባቸው እንዲከተሉት የሚናገረው ነው (6:4-5)። የእግዚአብሔርን ቃል እንዲጠብቁ ብቻ ሳይሆን ለልጆች ልጆቻቸውም እንዲያስተምሩት አጥብቆ ይነግራቸዋል (4:10፤ 6:7፤ 11:18-19)። መታዘዝ ከእግዚአብሔር የሆነ በረከትን እንደሚያስገኝ ሁሉ አለመታዘዝ ደግሞ ቅጣትን ያስከትላል።

3. ሦስተኛ ንግግር፡- ለእግዚአብሔር መለጠት። ሕዝቡ ለእግዚአብሔር የተሰጠ ሕይወት እንዲኖሩ፤ ቃል ኪዳናቸውን እንዲያድሱ፤ በሕይወትና በሞት መካከል በሚደረገው ምርጫ ለሕይወት እንዲመርጡ ያስጠነቅቃቸዋል። በመጽሐፉ ገውስጥ ቃል ኪዳን የሚለው ሐረግ 27 ጊዜ ይህል መገለጽ ቃል ኪዳን የመጠበቅን አስፈላጊነት ያስገነዝባል።

4. አራተኛ ንግግር፡- የሙሴ የመጨረሻ ቀናት። በመጨረሻም ለአያንዳንዱ ነገድ የበረከት ቃል በመናገር ይባርካቸዋል። ይህንም እንዳይረሱና ዘወትር እንዲያከብሩ ይመክራቸዋል (30:19-20)። ሙሴ የሚሞትበት ጊዜ ስለደረሰ የመሪነቱን ኃላፊነት ለኢያሱ አስረክቦ ሕዝቡን ይሰናበታል። ሙሴ በናባው ተራራ ራስ (ጫፍ) ላይ ከመሞቱ በፊት (34) በእስራኤል ሕዝብ ፊት ለእግዚአብሔር ዝምሬ ዘመረ (32)፤ የእስራኤልን ልጆች ባረከ (33)።

ክርስቶስ በአራት ዘግጥም መጽሐፍ፡-

«...አምላክህ እግዚአብሔር ከአንተ መካከል ከወንድሞችህ እንደ እኔ ያለ ነቢይ ያስነሣልሃል፤ እርሱንም ታደምጣለህ። (18:15) በማለት ሙሴ የተናገረው ትንቢት በክርስቶስ ተፈጽሞአል። ሰው ሁሉ ሊሰማው የተገባው ከእስራኤላውያን መካከል የተነሣው ነቢይ ኢየሱስ ክርስቶስ ነው (ሐዋ 3:22፤ 7:37)።

ዋና ትምህርት፡-

በመለጠት እግዚአብሔርን መከተል። እግዚአብሔር የሰውን ያልተከፈለ ማንነት (ማለት ልብ፤ ነፍስ፤ ኃይል) ይፈልጋል። እግዚአብሔር እንድ አምላክ ነው (6:4-6)። ይህ የእግዚአብሔርን

ማንነት የሚገልጽ ታላቅና ዘላለማዊ እውነት ነው። ይህን እውነት ማወቅና በልብ መጠበቅ (6:6)፤ በልብ ውስጥ የተጠበቀውን በቤት ውስጥ መግለጥ (ማስተማር/ መተግበር) ይገባል (6:7)፤ በቤት ውስጥ ያለው ደግሞ ከቤት ውጭም መገለጽ/ መስፋፋት አለበት (6:8-9)።

ልጆችን ማስተማር የእግዚአብሔር ትእዛዝ ነው። እግዚአብሔር ያደረገውንና ያስተማረንን እንዳንረላው ደጋግሞ ስለ መማርና ስለ ማስተማር፤ ለቀጣዩ ትውልድም ስለ ማስተላለፍ ይህ መጽሐፍ አጥብቆ ያስገነዝባል። ወላጆች ልጆቻቸውና የልጅ ልጆቻቸው እግዚአብሔርን እንዲያውቁት፤ እንዲፈሩትና እንዲታዘዙት የማስተማር ኃላፊነት አለባቸው (4:9-10፤ 6:7፤ 11:18-19፤ 31:12-13)።

ሕይወትን ምረጥ። በአጠቃላይ ይህ መጽሐፍ የሚናገረው ለእግዚአብሔር ታማኝ ሆኖ ስለ መኖር ነው። በመታዘዝ ስለሚመጣ በረከትና ባለመታዘዝ ደግሞ ስለሚከተል ርግማን ያብራራል። እግዚአብሔርን በመታዘዝ መኖር ሕይወትን መምረጥ ሲሆን አለመታዘዝ ደግሞ ሞትን መምረጥ ነው። እያንዳንዱ ሰው የተፈጠረው የመምረጥ ነጻነት ኖሮት በመሆኑ ማንም ሰው ሕይወት እያስ ሞትን ሊመረጥ አይገባውም።

የሕግ መሰጠት ዓላማ ለመልካም ነው። ሙሴ የሕግን መሰጠት ዓላማ መልካም እንዲሆንልህ (10:13) በማለት ይገልጻል። ሕግን ለሚጠበቅ ሰው ሰጅርሱ መልካም ይሆንለታል፤ ወደ እግዚአብሔር ያስጠጋልና። ሕግ ስለ ክርስቶስ የሚያመለክት ነው። ክርስቶስ የሕግ ፍጻሜ ነው (ማቴ 5:17)።

ክፍል ሁለት

የታሪክ መጻሕፍት

የብሉይ ኪዳን የታሪክ መጻሕፍት ተብሰው የሚጠሩት ከመጽሐፈ ኢያሱ እስከ መጽሐፈ አስቴር ያሉት 12 መጻሕፍት ናቸው። እነዚህ መጻሕፍት እስራኤል የከነዓንን ምድር ከወረሱበት ጊዜ አንስቶ ባለማመንና ባለመታዘዝ ምክንያት እስከተማረኩበትና ከምድራቱ እስከተወሰዱበት ድረስ ያለውን የ700 ዓመት ያህል ጊዜ ይሸፍናሉ።

በእነዚህ መጻሕፍት ጎልተው የሚታዩ ርዕሶች፡-

- ✦ ከነዓንን መውረስ -
- ✦ በምድሪቱ ላይ የተነሱ ጠላቶችና የመሳፍንት አስተዳደር -
- ✦ የነገሥታት አስተዳደር -
- ✦ የእስራኤል ሰሜንና ደቡብ መንግሥታት
- ✦ የሰሜኑ መንግሥት በአሦር ሥር መውደቁ
- ✦ የደቡብ መንግሥት ወደ ባቢሎን በምርኮ መወሰዱ
- ✦ የእስራኤል ቅሬታዎች ወደ ኢየሩሳሌም መመሰስ

እነዚህን ጉልህ ነጥቦች ከየመጻሕፍቱ ትኩረት እንጸር በ3 በመክፈል በሠንጠረዥ 12 ቀርቦታል።

ሠንጠረዥ 12

በታሪክ መጻሕፍት ውስጥ የተገለጸ የእስራኤል ታሪክ

1.	ዋና ሀሳብ	መጽሐፍ
1.	መለኮታዊ አገዛዝ	
	ከነዓንን መውረስና መከፋፈል	ኢያሱ
	ምድራቱ በጠላቶች መግዛትና የመሳፍንት መንሳት	መሳፍንት፤ ሩት
2.	የነገሥታት አገዛዝ	
	ምድሪቱ ከጠላቶች ማረፍ	1 ሳሙኤል
	የእስራኤል የመንግሥቱ መጽናት፤ መስፋት	2 ሳሙኤል
	የእስራኤል የከፍታ ዘመን	1 ነገሥት 1-10
	የእስራኤል መክፈል	1 ነገሥት 11-22
	የሰሜኑ መንግሥት መዳከም	2 ነገሥት 1-17
	የደቡብ መንግሥት በምርኮ መወሰድ	2 ነገሥት 18-25
	ቤተ መቅደሱን ለመሥራት ዝግጅት	1 ዜና መዋዕል
	የቤተ መቅደሱ መሠራትና መፍረስ	2 ዜና መዋዕል
3.	ከምርኮ በኋላ	
	የቤተ መቅደሱ እንደገና መሠራት	ፅዝራ
	የኢየሩሳሌም እንደገና መሠራት	ነህምያ
	ሕዝቡ ከመከራ መጠበቁ	አስቱር

ምዕራፍ 6:- መጽሐፈ ኢየሱስ

ጸሐፊው:- ኢየሱስ ነው (8:32; 24:26):: ከኢየሱስ ሞት በኋላ ያለው ምዕ 24:29-33 በሌላ ሰው እንደተጻፈ ይታስባል::

የተጻፈበት ጊዜ:- 1400-1370 ዓ.ዓ.::

የመጽሐፉ ስያሜ:- በመጽሐፉ ውስጥ ኅልቶ ከሚታየው ከኢየሱስ ስም የተወሰደ ነው:: ከኤፍሬም ነገድ የሆነው የነዌ ልጅ ኢየሱስ የሙሴ አገልጋይ ነበር:: የመጀመሪያ ስሙ አውሴ²⁶ ነበር (ዘኁ 13:8):: ሙሴ ኢየሱስ²⁷ ብሎ ጠራው (ዘኁ 13:16):: ትርጓሜውም «ያህዌ (እግዚአብሔር) አዳኝ ነው» ማለት ነው::

ዋና ሰዎች:- ኢየሱስ፣ ካሌብ፣ ረዓብ

ዋና ሀሳብ:- የተስፋይቱን ምድር መውረስ:: ይህ መጽሐፍ እስራኤላውያን የተስፋይቱን ምድር ለመውረስ ያደረጉትን ዝግጅት፣ ድል ማድረግና ምድሪቱን መከፋፈል ያስረዳል:: እግዚአብሔርን ፈጽሞ በመታዘዝ ስለሚገኘው ድልና በረከት ይገልጻል::

ተደጋጋሚ ቃል:- የእግዚአብሔር ስም 219 ጊዜ፣ ተዋገ/መዋጋት፣ መውረስ

ቁልፍ ዋቅስ /ጥቅሶች:-

- ♦ የዚህ ሕገ መጽሐፍ ከእኛህ አይለይ፤ ነገር ግን የተጻፈበትን ሁሉ ትጠብቅና ታደርግ ዘንድ ዘቀንም በሌሊትም አስበው፤ የዚያን ጊዜም መንገድህ ቀናልሃል፤ ይከናወናልሃልም (1:8)::
- ♦ «...የምታመልኩትን ዛሬ ምረጡ:: እኔና ቤቴ ግን እግዚአብሔርን እናመልካለን» (24:15)::
- ♦ «እግዚአብሔር ለእስራኤል ቤት ከተናገረው መልካም ነገር ሁሉ ተፈጸመ እንጂ ምንም አልቀረም» (21:45)::

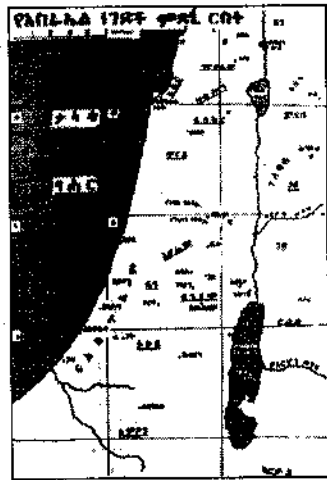
የመጽሐፉ አከፋፈል:- መጽሐፉን በ4 በመክፈል እንደሚከተለው ማየት ይቻላል::

²⁶ Hoshea
²⁷ *Yeshua*, a contracted form of *Yehoshua*, meaning, "Yahweh is salvation," is the Greek equivalent of the name Jesus.

1. ምድሪቱን ለመውረስ ዝግጅት (1-5)
2. ምድሪቱን መውረስ (6-12)
3. ምድሪቱን መከፋፈል (13-22)
4. የኢየሱስ ስንበትና ማስጠንቀቂያ (23-24)

1. ምድሪቱን ለመውረስ ዝግጅት:- እስራኤላውያን ምድሪቱን ለመውረስ ከመውጣታቸው በፊት ያደረጉት ዝግጅት:-

- ♦ መሪ ተመረጠ (1)- እግዚአብሔር መመሪያ ሰጠ፤ ኢየሱስን እንዲበረታና እንዳይፈራ አዘዘው::
- ♦ ምድሪቱን ሰሰሱ (2):- እስራኤላውያን የዮርዳኖስን ወንዝ ተሻግረው ወደ ከነዓን ከመግባታቸው በፊት በቂ መረጃ እንዲሰበሰቡ ሁለት ሰዓዮች ተላኩ:: ረዓብ የተባለች ጋሳምታ ተቀበለችው፤ ደበቀችውም:: ረዓብ ያደረገችው የእምነት ሥራ በዕብ 11:31 እና ያዕ 2:25 ተገልጿል::²⁸
- ♦ በፊታቸው ያለውን ዮርዳኖስ ወንዝ ተሻግረው ቀረቡ (3-5)- ወደ ዋናው ጦርነት ከመግባታቸው በፊት እግዚአብሔር ታላቅን ነገር ያደርግ ዘንድ ራሳቸውን ለእግዚአብሔር መቀያሰ እንደሚገባቸው አዘዘቸው (3:5):: ያልተገረዙ ወንዶች በጌልገላ ተገረዙ:: መና መውረዱ ቀረ:: የእግዚአብሔርም መልአክ²⁹ የሰልፉ መሪ ሆኖ ተገለጠ:: ኢየሱስ ከሰዎች መካከል የተሾመ መሪ በሆነም የሰልፉ ባሕቤት እግዚአብሔር ነው::

2. ምድሪቱን መውረስ:- ኢየሱስ በሦስት አቅጣጫ ጦርነቶች አደረገ:: (ይህ ካርታ የእስራኤል ነገዶች የወረሱትን ቦታ ያሳያል³⁰)::

²⁸ በብሉይ ኪዳን ከምናገኛቸው ሴቶች መካከል የእምነት ሴቶች ተብለው በዕብ 11 የተጠቀሱ ሣራ (11:11)፣ የሙሴ እናት/ዮካብድ (23)፣ ረዓብ (31) ናቸው::
²⁹ ስለ እግዚአብሔር መልአክ ማንነት በመልሳቸው መስፍን (1996 ዓ.ም) እግዚአብሔር መለኮት፤ አንድነት ማተሚ ድርጅት ገጽ 75-76 የተጻፈውን ይመልከቱ::

♦ በማዕከላዊ ክነዓን፡- ኢየሱስ፤ አይ፤ ገደብ፡ አስቀድሞ ኢየሱስን ድል ሲያደረጉ የኢየሱስ ግንብ በድምጽ የፈረሰበት ተአምር ይገኛል (5:13-6:21)። በአካን ኃጢአት ምክንት በጋይ አስራሌላውያን ተሸንፈው ነበር (7:21)። በኋላም አርምን አስወግደው ሲዋጉ ጋይን ድል አደረጉ። ኢየሱስ እግዚአብሔርን ሳይጠይቅ ከገባዎን ለዎች ጋር ቃል ኪዳን አደረገ (9)።

♦ በደቡብ ክነዓን፡- ከአምሳቱ የአምራውያን ነገሥታት ጋር በገባዎን በተደረገው ውጊያ እግዚአብሔር ከሰማይ ታላላቅ የበረዶ ድንጋይ በማውረድ ፀሐይም አንዳትጠልቅ ለአንድ ሙሉ ቀን ያህል በማዘግየት ኢየሱስን ረዳው፤ ድልን ሰጠው (10:11-14)።

♦ በሰሜን ክነዓን፡- በመጨረሻም ኢየሱስ በሰሜን የሚገኙትን ነገሥታት ድል አደረገ (11)።

3. ምድሪቱን መክፋፈል፡- ምድሪቱን ለ12ቱ ነገዶች ተከፋፈለ። ከ40 ዓመታት በፊት ከኢየሱስ ጋር ምድሪቱን የሰለለው የእምነት ሰው ካሌብ በጠየቀው መሠረት ኢየሱስ ኬብሮንን ሰጠው።

4. የኢየሱስ ስንበትና ማስጠንቀቂያ፡- ኢየሱስ ከመሞቱ በፊት ሕዝቡን ለእግዚአብሔር ስለ መሰየት/ መቀደስ አስገዝባቸው (23:8)። ሕዝቡ ከእግዚአብሔር ጋር ያላቸውን ቃል ኪዳን እንዲያድሱና ለእርሱ ታማኝ ሆነው እንዲኖሩ አጥብቆ በመምክር «...የምታመልኩትን ዛሬ ምረጡ። እኔና ቤቴ ግን እግዚአብሔርን እናመልካለን» (24:15) በማለት የራሱን ምርጫ አስታውቃቸው።

ክርስቶስ በመጽሐፈ ኢየሱስ፡- ነውርን የማንከባለል ምሳሌ የሆነው የሥጋን ለውነት በመግፈፍ የሆነ መገረዝ (5:7-9) በክርስቶስ የሆነ የልብ መገረዝ ያሳያል (ቆላ 2:10-12)።

ዋና መልእክት፡- መሪን ማዘጋጀትና መተካት፡- ኢየሱስ በእግዚአብሔር ሰው ሙሴ የተጀመረውን ታላቅ የሕዝብ መሪነት አገልግሎት ለመፈጸም ብቁ ሰው ነበር። ከልጅነቱ ጀምሮ የሙሴ አገልጋይ የነበረ (ዘጸ 24:12፤ ዘኁ 11:28)፤ ሙሴን የሚታዘዝ (ኢያ 11:15)፤ ከመገናኛው ድንኳን የማይለይ ታማኝ (ዘጸ 33:11)፤ የክነዓንን ምድር ለመሰለል የተላከ

(ዘኁ 13:8)፤ እግዚአብሔርን ፈጽሞ የተከተለ (ዘኁ 32:10-12)፤ በሰልፍ የተፈተነ (ዘጸ 17:8-15)፤ መንፈስ ያለበት (ዘኁ 27:18)፤ በሙሴ አጅ መጫን የጥበብን መንፈስ የተሞላ (ዘኁ 27:17-19፤ ዘጸ 34:9) ሰው ነበር። አንዲሁም መሪነቱ ከሙሴ ወደ ኢየሱስ በሚተላለፍበት ጊዜ እግዚአብሔር ተተኪውን ኢየሱስን አበረታታው፤ መመሪያም ሰጠው (ኢያ 1-4)። ኢየሱስ ደግሞ በተራው በመሪነቱ መጨረሻ ላይ ሲደርስ ሕዝቡን መከረ፤ ከአባቶቻቸው ጀምሮ ያለውን የእግዚአብሔርን ታማኝነት አጉልቶ በማሳየት ሕዝቡ እግዚአብሔር አንዲከተሉ አርሱንም ብቻ እንዲያመልኩ አስጠነቀቀ (ምዕ 24)።

ሙሉነት ጌቶች መገዛት እይቻልም፡- እግዚአብሔር ከማንም ጋር በደባልነት የሚመለከ ሳይሆን ለው መርጠና ፈቅዶ የሚያመለክው ንጹህ አምላክ ነው። አስራሌላውያን በወረሰት ምድር የነበረው ባዕድ አምልኮ የሕዝቡን ልብ አየሰረቀ ስለነበረ የምታመልኩትን ዛሬ ምረጡ (24:15) የሚለው የኢየሱስ ምክር ለሁለት ጌቶች መገዛት አንደማይችሉ ይገልጻል። ሆኖም አስራሌላውያን የኢየሱስን ምክር ባለመስማታቸው ወደ ጣየት አምልኮ ወደቁ (መሳ 1:1-3:6) ብዙ ጉስቁልና ደረሰባቸው።

ክውላኔ በፊት ጥናት ማድረግ ይጠቅማል፡- ከዮርዳኖስ ማዶ የተሠራው መሠዊያ (22:10) ለአስራሌላውያን ኃጢአትና ዐመፅ (ጣየት) ስለመለላቸው በሕዝቡ መካከል የእርስ በርስ ጦርነት ሊያስነሳ ነበር። ሆኖም ጉዳዩ በጥንቃቄ ሊመረመር ለመሠዊያነት ሳይሆን «ምስክር» (22:28) እንዲሆን መሠራቱ ስለታወቀ ከሕግ መተላለፍ አለመሆኑ ተረጋግጧል (22:10-31)። ይህም ክውላኔ በፊት ጉዳይን በጥንቃቄና በትዕግሥት መረጃ ማሰባሰብና ማጥናት በወንድማማች መካከል ሊነሣ ከሚችል ጠብና መለያየት አንደሚጠበቅ ያስተምራል።

እግዚአብሔር የተናገረውን ይፈጽማል፡- እግዚአብሔር ለአብርሃም «...ይህችን ምድር ለዘርህ ለጥፎአለሁ» (ዘፍ 15:18) በማለት የሰጠውን ተስፋ እንዲሁም ከ480 ያህል ዓመታት በኋላ ለኢየሱስ «...የአግራችሁ ጫማ የሚረገጠውን ቦታ ሁሉ ለእናንተ ለጥፎአለሁ» (1:3) በማለት የገባውን ቃል ሁሉ ፈጸመ። «...ኢየሱስ ምድሪቱን ሁሉ ያዘ 11:23፤ «... እግዚአብሔር ለአስራሌል ቤት ከተናገረው መልካም ነገር ሁሉ ተፈጸመ እንጂ ምንም አልቀረም» (21:43-45)።

³⁰ የኢትዮጵያ መጽሐፍ፡ ቅዱስ ማኅበር (1972 ዓ.ም.)፤ የመጽሐፍ፡ ቅዱስ መዝገበ ቃላት፤ ሴንትራል ማተሚያ ቤት፤ አዲስ አበባ።

ምዕራፍ 7:-

መጽሐፈ መሳፍንት

ጸሐፊው:- መጽሐፈ መሳፍንትን ማን እንደጻፈው በእርግጠኛነት መናገር ቢያዳግትም አንዳንድ ማስረጃዎች ነቢዩ ሳሙኤል እንደሚሆን ያመለክታሉ። እንዲሁም ነቢያቱ ናታንና ጋድ ድርሻ ይኖራቸው ይሆናል (1ዜና 29:29)።

የተጻፈበት ጊዜ:- 1050-1000 ዓ.ዓ.። መጽሐፉ እ.ያሉ ከሞተበት ጊዜ አንስቶ ሶምሶን እስከሞተበት ጊዜ ያለውን የ300 ዓመት ይሸፍናል።

የመጽሐፉ ስያሜ:- በመጽሐፉ ውስጥ «መሳፍን» ተብለው ከሚጠሩት መሳፍንት።

ዋና ሰዎች:- መሳፍንት ናቸው። ስማቸው በሠንጠረዥ 13 ተመልከቱዋል።

ተደጋጋሚ ቃላት:- እግዚአብሔር የሚለው የመለኮት ስም 170 ጊዜ ተጽፏል።

ዋና ሀሳብ:- እስራኤላውያን እግዚአብሔርን ባለመታዘዝና በኃጢአት ምክንያት የመጣባቸውን ውድቀት፣ መሸነፍና ቅጣት እንዲሁም ስለ እግዚአብሔር ይቅር ባይነት የሚያሰረዳ መጽሐፍ ነው። በመጽሐፉ ውስጥ ሰባት የመውደቅና የመነሣት ዑደቶች ይታያሉ (ሠንጠረዥ 13)።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች:-

✦ እግዚአብሔር ለእስራኤልም ያደረገውን ሥራ ያለውቀ ሌላ ትውልድ ተነሣ (2:10)።

✦ «በዚያን ዘመን በእስራኤል ዘንድ ንጉሥ አልነበረም፤ ሰው ሁሉ በፊቱ መልካም መሰሉ የታየውን ያደርግ ነበር» (21:25)።

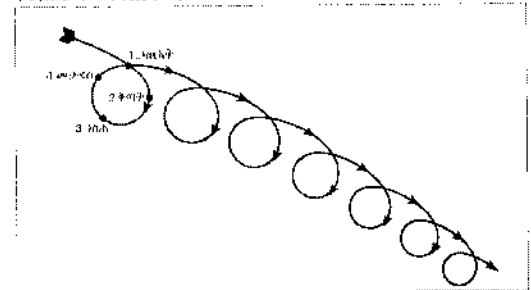
የመጽሐፉ አከፋፈል:- በሁለት ዋና ክፍል መክፈል ይቻላል።

1. የመውደቅና የመነሣት ዑደት (1-16)

2. ቅይጥ ሕይወት (17-18)

1. የመውደቅና የመነሣት ዑደት:- በመሳፍንት መጽሐፍ በተደጋጋሚ የሚታየው ድግግሞሽ ወይም አዙሪት³¹ እረፍት -

በመፅ (ኃጢአት) - የአዙሪት ቀለበት በመሳፍንት ዘመን የሕዝቡ ሕይወት።
ውድቀት (ቅጣት) -
ነስሐ - መታደግ -
መታደስ (ሰላም)
ነው።

በእስራኤላውያን ሕይወት ከጊዜ ወደ ጊዜ የማሽቆልቆል ሕይወት ነበር። በእግዚአብሔር ፊት ክፉ የሆነ ሥራ ሠሩ፣ የሚለው ቃል በመጽሐፉ ውስጥ ዙፋኑን ይገኛል።

2. ቅይጥ ሕይወት:- እስራኤላውያን በእግዚአብሔር ፊት ክፉ የሆነ ነገር አደረጉ (2:11፤ 3:7፤ 12:12፤ 4:1፤ 6:1፤ 10:6፤ 13:1)። ሰው የሚሠራውን ኃጢአት ሁሉ የሚያደርገው «በእግዚአብሔር ፊት» ነው። እግዚአብሔር የማያየውና የማያውቀው ምንም ነገር የለም። ከእርሱ ፊት መሸሸግ አይቻልም።

እግዚአብሔር በሰጣቸው ምድር የነበሩትን ፈጽመው እንዲያስወጧቸውና በምድሪቱ ከሚኖሩትም ጋር ቃል ኪዳን እንዳያደርጉ እግዚአብሔር አዝዞ ነበር (1:21፤ 27፤ 29፤ 30)። እነርሱ ግን ቃሉን አልሰሙም (2:2)። ስለሆነም በሄዱበት ቦታ ሁሉ «እግዚአብሔር እጅ ትከፋባቸው ነበር» (2:15)። የሚቀጥለው ሠንጠረዥ 13 የአዙሪቱን ዑደትና እግዚአብሔር ያስነሣላቸውን መሳፍንት ያሳያል።

³¹ ይህ የአዙሪት ቀለበት ሥዕላዊ መግለጫ በማዛመድ የተወሰደው John F. Walvoord, Roy B. Zuck (1985). The Bible Knowledge Commentary: Old Testament. Victor Books, p.383. "

ሠንጠረዥ 13

የእስራኤላውያን ክፉ ሥራ፤ ቅጣት፤ ንስሐና
የእግዚአብሔር መታደግ

ተ. ቁ.	ክፉ ሥራ/ ኃጢአት	ክፍል መለጠት			ንስሐ	የእግዚአብሔር መታደግ	
		ቅጣት	ዓመት	ገዢ አገር		መሳፍን ብመስጠት	የአረፍት ዘመን
1.	3:7	3:8	8	መስጴጦምያ		ጎቶንያል	40 (3:9-11)
2.	3:12	3:12-14	18	ሞሐብ	3:15	ናዖድ	80 (3:30)
3.		3:31		ሞሐብ		ሰሜጋር	--- 3:31
4.	4:1	4:2	20	ከነዓን	4:3	ዲቡራና ዛርቅ	40 (5:31)
5.	6:1	6:1	7	ሞድያም	6:6	ጌዴዎን	40 (8:28)
6.				ሞድያም		ቶላ	23 (10:2)
7.				ሞድያም		ኢያሶር	22 (10:3)
8.	10:6	10:7-9	18	አሞን	10:10-18	የፋጋሪ	6 (12:7)
9.				አሞን		ኢዝሃን	7 (12:9)
10.				አሞን		ኤሎም	10 (12:11)
11.				አሞን		አብዶን	8 (12:14)
12.	13:1	13:1	40	ዮልስጥኤም		ሶምሶን	20 (15:20)

እግዚአብሔር የሚያስነሳቸው መሳፍንት አስቀድመው ሕዝቡን ከጠላቶቻቸው ያድናሉ፤ ከዚያም በመስፍንነት ያገለግላሉ። በዚህ ሁሉ የእስራኤል ዋናው መስፍን (ፈራጅ) የሕዝቡን ጨካኝነት የሚለማ፤ የሚራራላቸው፤ መሪ የሚመርጥና በኃይል (በመንፈስ) የሚሞላ፤ የሚታደጋቸው እግዚአብሔር ነው። እርሱ ፈራጅ ነው (11:27፤ 8:23)።

እግዚአብሔር ካስነሳቸው ፈራጆች መካከል ዲቡራ፤ ጌዴዎንና ሶምሶን በጣም የሚታወቁት ናቸው። ነቢይቱ ዲቡራ (4:1-5:31) ዛርቅን ያደፋፈረችና በመጨረሻም የድል ዝማሬ የዘመረች መሪ ነበረች። ጌዴዎን (6:1-9:57) በእግዚአብሔር የተመረጠ፤ ጣዖትን ያጠፋ፤ የቆረጠ፤ ምሪትን ከእግዚአብሔር የተቀበለ፤ ሕዝቡን ከባርነት ያዳነ፤ ሕኔ አልገዛችሁም እግዚአብሔር ይገዛችኋል፤ በማለት ለሕዝቡ የተናገረ ታላቅ መስፍን ነበር። ሶምሶን (13:1-16:31) ከማህፀን ጀምሮ ለእግዚአብሔር የተለየ፤ ብረቱ ተዋጊ፤ በመንፈስ ቅዱስ ኃይል (13:25፤ 14:6፤ 19፤ 15:14) ድል ያደረገ ፈራጅ ነበር።

ክርስቶስ በመጽሐፈ መሳፍንት፡፡

ከጌድዮን ጋር የተነጋገረው «የእግዚአብሔር መልአክ» 6:12፤ 20፤ 21፤ 22)፤ እግዚአብሔር ነው (6:14፤ 23)። ይህም ክርስቶስ በብሉይ ኪዳን የተገለጸበት መንገድ (ክሪስቶፋኒ) ነው።

ዋና ትምህርት፡-

እግዚአብሔርን ፈጽሞ መታዘዝ አረፍትንና በረከትን ያመጣል፤ አለመታዘዝ ደግሞ ቅጣትንና ጉስቁልናን ያስከትላል። እስራኤላውያን እግዚአብሔርን በከፊል ለመታዘዝ የሞከሩባቸው ዓመታት ነበሩ። እግዚአብሔርን አመልካህ እያሉ መጥፋት ያለበትን ጨርሶ አለማጥፋት ቅይጥ ሕይወት ነው፤ ጠጥመድን ያስከትላል። ለምሳሌ ከማያምን ጋር በጋብቻ መጠመድ (3:5-6)፤ ለጣዖት አየሰገዱ እግዚአብሔርንም አመልካህ ማለት ጠጥመድ ነው።

እያንዳንዱ በፊቱ መልካም የመለለውን ሲያደርግ ውድቀት ይከተላል። የመሳፍንት ዘመን የሚገልጸው እግዚአብሔርን መፍራት ያልነበረበትና ለው ሁሉ የራሱ መለኪያ የነበረው ጊዜ መሆኑ ነው (21:25)። «ሕግህ ለእግራ መብራት ለመንገዴ ብርሃን ነው» (መዝ 119:105) እንደሚል ለው ሁሉ ሊመራበት የሚገባው ትክክለኛው መለኪያና መንገድ የእግዚአብሔር ቃል ነው።

እግዚአብሔር በምሕረቱ ባለጠጋ ነው። «የእስራኤልም ልጆች እግዚአብሔርን፡- እኛ ኃጢአትን ሠርተናል ... ዛሬ ግን እባክህ አድነን አሉት። ... ነፍሱም ስለ እስራኤል ቁስቁልና አዘነች» (10:15-16) እንደሚል እስራኤላውያን በንስሐ ሊመለሱ እግዚአብሔር ይራራላቸው ነበር። የእግዚአብሔር ምሕረቱ አያልቅምና፤ ማለዳ ማለዳ አዲስ ነው (ለቆ 3:22)።

ምዕራፍ 8:- መጽሐፈ ሩት

ጸሐፊው:- አይታወቅም። አብዛኛው ክፍል በነቢዩ ላሙኤል እንደተጻፈ ይገመታል።

ጊዜው:- 1000 ዓ.ዓ.። የሩት ታሪክ የተፈጸመው በመሳፍንት ዘመን ነበር (1:1)።

የመጽሐፉ ስያሜ:- መጽሐፉ ስያሜውን ያገኘው በመጽሐፉ ውስጥ ብዙ ጊዜ ስሟ ከተጠቀሰው ከሞዓባዊቷ ሩት ነው። ሩት የቦዴዝ እናት የንጉሥ ዳዊት ቅድመ አያት ነች። ሩት የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት በሰማቸው ከተሰየመባቸው ሁለት ሴቶች አንዷ ስትሆን ሴላዋ ንግሥት አስቴር ነች።

ዋና ሰዎች:- ኑታሚን፣ ሩት፣ ቦዴዝ

ተደጋጋሚ ቃል:- መቤዠት (ተቤዥ) የሚሰው ቃል 23 ጊዜ ይህል ይገኛል (2:20፣ 3:9፣12፣13፣ 4:1፣3፣4፣6፣7፣8፣14)።

የመጽሐፉ ሀሳብ:- መጽሐፉ የሚያተኩረው አንዲት በትውልዷ እስራኤላዊት ያልሆነች ሴት በመቤዠት ሕግ መሠረት በንጉሥ ዳዊት እንዲሁም በጌታ ኢየሱስ የዘር ሐረግ (ማቴ 1:5-6፣16፣ ሉቃ 3:23-32) ውስጥ እንዴት እንደገባች ማሳየት ነው። ሞዓባዊቷ ሩት ከሉጥ ዘር ነች (ዘፍ 19:37)።

ቁልፍ ጥቅስ:-

♦ «...እግዚአብሔር ሕዝቡን እንደ ጉብኝ እንጀራም እንደ ሰጣቸው ...» (1:6)።

♦ «...ሕዝብሽ ሕዝቤ፤ አምላክሽም አምላኬ ይሆናል» (1:16)።

♦ «...ዛሬ ዋርሳ ያላሳጣሽ እግዚአብሔር ይባረክ፤ ስሙም በእስራኤል ይጠራ» (4:14)።

የመጽሐፉ አከፋፈል:- የሩትን ድርጊቶች ተከትሎ መጽሐፉን በአራት መክፈል ይቻላል።

1. የሩት ውሳኔ (1:1-22)

2. የሩት መቃረም (2:1-23)

3. የሩት ቦዴዝን ማግኘት (3:1-18)

4. የሩት ብድራት (4:1-22)

1. **የሩት ውሳኔ:-** በይሁዳ ራብ በሆነበት ዘመን አቤሜሴክ ሚስቱን ኑታሚንና ሁለት ወንድ ልጆቿን ይዞ ወደ ሞዓብ አገር ሄደ። መሐሎን የተባለው ልጅ ሩትን አገባ። መሐሎን ሲሞትና ራብም ከምድር እንዳለፈ ኑታሚን ባወቀች ጊዜ ወደ ቤተ ልሔም ለመመለስ ፈለገች። ሩትም ከኑታሚን ጋር መሄድን መረጠች። ሞዓባዊቷ ሩትም እንደሰሟ³² ወዳጅነትን አጥብቃ ያዘች።

2. **የሩት መቃረም:-** ኑታሚንና ሩት ቤተሰባቸው ከደረሱ በኋላ ለመኖሪያ የሚሆናቸውን ቃርማያ ይቃርሙ ነበር። ሩትም በቦዴዝ እርሻ ትቃርም ነበር። ቦዴዝ የኑታሚን ባል የነበረው የአቤሜሴክ ዘመድ ነበር።

3. **የሩት ቦዴዝን ማግኘት:-** ሩት በኑታሚን ምክር መሠረት ቦዴዝን በእህል አውድማው አገኘችው። ቦዴዝም በብሉይ ኪዳን ሕግ መሠረት ሩትን ከመውሰዱ በፊት ከእርሱ ይልቅ ለአቤሜሴክ የቅርብ ዘመድ መኖሩን ለማጣራት ወሰነ።

4. **የሩት ብድራት:-** በብሉይ ኪዳን ሕግ መሠረት (ዘሌ 25:25-32፣47-55፤ ዘዳ 25:5-10) ባሏ የሞተባትን ሴት የባሏ የቅርብ ዘመድ (2:20፤ 3:12) እንዲያገባት ይፈቅዳል። የሚቤዥ የቅርብ ዘመድ የሆነ፤ መቤዠት የሚችል (ሀብት ያለው)ና ፈቃደኛ የሆነ ሰው ነው። ይህም የቅርብ ዘመድ ታዲያ³³ እንደ ማለት ነው። ቦዴዝም የቅርብ ዘመድ ሆኖ ስለተገኘ ሩትን አገባት። ሩት ከቦዴዝ ኢየሴድን ወለደች (4:17)። ኢየሴድ የዳዊት አባት የሆነው የእሴይ አባት ነው።

ክርስቶስ በመጽሐፈ ሩት።

እንደ ሕጉ (ሌዋ 25:47-49) ሩትን የተቤዠ የቅርብ ዘመድ (ሩት 4:4-8) ሥጋ የለበሰው ክርስቶስ የሰውን ዘር በደሙ ከኃጢአት ዋጀ (ገላ 3:13፤ ራእ 5:9)። እርሱ ለሰው የቅርብ ዘመድ ነው።

³² ሩት ማለት ጓደኝነት/ ወዳጅነት ማለት ነው። Hb. rooth- friend.

³³ the Kinsman-Redeemer orgoc, "close relative."

(ሥጋ የለበሰ)፤ መቤዝት የሚችል (ሁሉ የእርሱ የሆነ)ና ፈቃደኛ የሆነ (ራሱን አሳልፎ የሰጠ) ነው።

ዋና ትምህርት፡-

ምርጫቸው እግዚአብሔር ለሆነ እርሱ መልካምነቱን ያጠግባቸዋል። ኑጋሚን ባሏና ሁለቱ ልጆቿ ከሞቱ በኋላ ወደ ቤተ ልሔም ስትመለስ ሁሉን ምራቶቿን ሰአነርሱ የሚሆን ተስፋ በቤተ ልሔም የለምና (1፡9-14) በሞፃብ እንዲቀሩ ግድ ስትሳቸው ያርፋ ... ወደ ሕዝብዋና ወደ አማልክትዋ ተመለሰች (1፡15)። ከአማቷ (ከባሏ እናት) ከኑጋሚን መለየት ያልወደደችው ሩት ሕዝብሽ ሕዝቤ አምላክሽም አምላኬ ይሆናል። (1፡16) በማለት ኑጋሚንን ተከትላ ከሀገሯ ወደ እስራኤል ለመሄድ ቆረጠች። እግዚአብሔርም መልካም አደረገላት፤ ባልና ልጅን ለጣት፤ በመሲሁ በክርስቶስ የዘር ሐረግ ውስጥም ገባች። አስቀድሞ የእግዚአብሔር የሆነውን የሚፈሰግ በሌላው ሁሉ ይባረካል (ማቴ 6፡33)።

እንዲሁም ሁሉን የሚችል አምላክ አስመርጭኛልና ማራ³⁴ በሉኝ እንጂ ኑጋሚን አትብሉኝ (1፡20) ያለችውን ኑጋሚን ከዓመታት በኋላ በእርሷ ሳይ የእግዚአብሔርን መልካምነትን ያዩ ሊያመስግኑ ... እግዚአብሔር ይባረክ ስሙም በእስራኤል ይጠራ (4፡14) አሉ። እግዚአብሔር በስተእርጅናዋ የሚመግባት ልጅ ሰጥቷታልና (4፡15)። ካለፈችበት ሁኔታ የተነሣ ኑጋሚን³⁵ ደስታ የሚል ትርጉም ያለውን ስሟን እግዚአብሔር አስመርጭኛል (1፡20) ስትል ማራ ብላ ለወጠች። ሆኖም በስተርጅናዋ ከምትወዳት ምራት ከሩት ልጅ ሲወለድላትና ስታቅፈው (4፡15-16) ለኑጋሚን መታደስ ሆነላት። ይህም የእግዚአብሔር መልካምነት ነው።

እግዚአብሔር ሕዝቡን ይጎበኛል። በቤተ ልሔም ራብ በሆነ ጊዜ እቤሜሌክ ቤተሰቡን ይዞ ወደ ሞአብ ሄደ። የተፈጥሮ አዛዥ ሕያው እግዚአብሔር በጊዜው ሕዝቡን ጎበኘ፤ እንጀራንም ሰጠ። እግዚአብሔር ርኅራኄው ብዙ ነው።

³⁴ ማራ ማለት መራራ ማለት ነው።

³⁵ ኑጋሚን ማለት ደስታ ማለት ነው።

ምዕራፍ 9፡-

መጽሐፈ ሳሙኤል ቀዳማዊ

በዕብራስጡ መጽሐፍ ቅዱስ መጽሐፈ ሳሙኤል ቀዳማዊና መጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ እንድ መጽሐፍ ናቸው።

ጸሐፊው፡- ሳሙኤልና ሌሎች። በ10፡25 መሠረት ሳሙኤል እንደጻፈው ሲታሰብ የእርሱ ሞት ከተነገረበት ከምዕራፍ 25 በኋላ ያሰውን የጻፈው ሌላ ሰው መሆን ስለሚኖርበት ናታንና ጋድ ሲሆኑ ይችላሉ (1ዜና 29፡29) ተብሎ ይገመታል።

ጊዜው፡- 930 ዓ.ዓ.

ስያሜ፡- በመጽሐፉ በተገለጸው በነቢዩ ሳሙኤል ነው። ሳሙኤል ከመሳፍንት ዘመን የመጨረሻው መስፍን ፈራጅ (7፡6)ና ነቢይ (3፡20) ነበር።

ዋና ስዎች፡- ኤሊ፤ ሳሙኤል፤ ሳኦል፤ ዳዊት

ዋና ሀሳብ፡- እግዚአብሔር ያከበሩትን እንደሚያከብር መታዘዝም ከመሥዋዕት እንደሚበልጥ ያስተምራል። እግዚአብሔር እንደ ሳሙኤልና ዳዊት ያሉ ታናናሾችን የእርሱ ሀሳብ አገልጋይ አድርጎ ሲያሳድግና ሲቀባ ያሳያል። በካህኑ ኤሊና በሳኦል የነበረው አለመታዘዝ ያስከትሰውን ቅጣት ያመሰክታል።

ተደጋጋሚ ቃል/ሐረግ፡- ቅባት (ቀባው) የሚለው 7 ጊዜ፤ መሻር (መናቅ) 7 ጊዜ።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች፡-

- + «... ያከበሩኝን አከብራሁና፤ የናቂኝም ይናቃሉና ይህ እይሆንልኝም» (2፡30)።
- + «... ሰው ፊትን ያያል፤ እግዚአብሔር ግን ልብን ያያል» (16፡7)።
- + «... እነሆ፤ መታዘዝ ከመሥዋዕት፤ ማዳመጥም የአውራ በግ ስብ ከማቅረብ ይበልጣል» (15፡22-23)።

የመጽሐፉ አከፋፈል:- በመጽሐፉ ውስጥ የተጠቀሱ 3 ዋና ለዎችን ተከትሎ አንደሚከተለው መክፈል ይቻላል።

- 1. ሳሙኤል (1-8)
- 2. ሳኦል (9-15)
- 3. ዳዊት (16-31)

1. ሳሙኤል:- አናቱ ሐና በጸሎት ያገኘውን ልጁን ለእግዚአብሔር ከሰጠችበት ቀን አንስቶ (1:27-28) በቤተ መቅደስ አደገ። አስራኤልን በካህንነት፣ በነበይነትና በፈራጅነት አገለገለ። የእግዚአብሔርን ድምጽ መስማት የጀመረው በልጅነት ዕድሜው ነበር (3)። የካህኑ ኤሊ ልጆች እግዚአብሔርን የማይፈሩ የመሥዋዕትን ሥርዓት የማያከብሩ ነበሩ። ይህም ፍርድ አስከትሎባቸዋል። ክፍልስጥኤማውያን ጋር በተደረገ ጦርነት ታቦቱ ተማረከ፤ ክብር ከአስራኤል ለቀቀ (ኢካቦድ ሆነ)። ታቦቱ በተማረከበት ቦታ እረፍት ስላልሰጣቸው ወደ አስራኤል መለሱት (4-6)። ከዚህም በኋላ በምጽጳ መንፈሳዊ መነቃቃት (7) ሆነ።

በሳሙኤል ዘመን በእግዚአብሔር መለኮታዊ አገዛዝ (ቀጥተኛ አስተዳደር) ሥር የነበሩት አስራኤላውያን አንደሌላው አሕዛብ መሆንን ፈልገው ንጉሥ አንዲሾምላቸው ጠየቁ። ይህም በእግዚአብሔር ዓይን አርሱን መናቅ ነበር (1ሳሙ. 8:7)። እግዚአብሔር ንጉሥ የሚሰጣቸው ጊዜ አንደሚኖር ተናግሮ ነበር (ዘፍ: 49:10፤ ዘዳ 17:14-15፤ 28:36)³⁶። የሕዝቡ ከመለኮታዊ አገዛዝ ወደ ንጉሣዊ አገዛዝ³⁷ ሽግግር ጥያቄ ግን የእግዚአብሔርን ፈቃድና ጊዜ ያልጠበቀ በራሳቸው ጊዜ አንዲሆንላቸው ግድ ያሉበት ነው። እግዚአብሔርም የተመኙትን አንዲደርግላቸው ፈቀደ (1ሳሙ. 8:7፤ 10:19፤ 12:17-19)። በዚህም መሠረት ሳኦል ንጉሥ ሆኖ ተሾመ።

³⁶ አንዳንድ ጊዜ እግዚአብሔር እርሱ የሚወደው (የሚመርጠው) ነገር እንኳን ሳይሆን ሰዎች ግድ ብለው የጠየቁትን እንዲያገኙ ይፈቅዳል (ዘተ 14:2፤ 26-27፤ 22:20፤ መዝ 106:15)። ለጥብቀን እንድንጸልይ የሚገባ ሲሆን (ሉቃ 11:5-13፤ 18:1-8፤ 2ቆሮ 12:7-10) የእግዚአብሔርን ፈቃድና ጊዜ በመጠየቅ ሳይሆን እኛ የምንፈልገውን ብቻ እንዲሆንልን ግድ ማለት እግዚአብሔርን እንደ መናቅ ይሆናል።

³⁷ Theocracy to the Monarchy

2. ሳኦል:- ሳኦል በሳሙኤል የተቀባ ከአስራኤል ነገሥታት የመጀመሪያው ንጉሥ ነበር። ሳኦል በእግዚአብሔር የተናቀና ከንጉሥነቱ የተሻረም ንጉሥ ነው። ሳኦል የተናቀውና የተሻረው እግዚአብሔርን ባለመታዘዙ ነበር (1ሳሙ. 13:13-14፤ 15:11፤ 22-23፤ 26-29)። ፍልስጥኤማዊው ጎልያድ አስራኤልን ለመውጋት በመጣ ጊዜ አርሱን እንዲገጥም የሚጠበቅ ሰው በጊዜው መሪ የሆነውና አንደ ጎልያድ ረጅሙ ሳኦል (1ሳሙ. 9:2) በሆነ ነበር። ሴቶች ሳኦል ሺህ፤ ዳዊትም አልፍ ገደሉ (18:7) ካሉበት ጊዜ ጀምሮ ሳኦል።

- + ዳዊትን ተመቅኝቶ ተመለከተው (18:9)።
- + በዳዊት ጦሩን ወረወረበት (11)
- + ዳዊትን ፈራው (12)
- + ዳዊትን ከአርሱ አራቀው (13)
- + ዳዊትን እጅግ ፈራው (15)
- + ዳዊት በፍልስጥኤማውያን እንዲገደል በመመኘት የሺህ አለቃ አደረገው (13፤ 17)
- + ለዳዊት ወጥመድ ትሆነው ዘንድ ልጁን ሜልኮልን ዳረለት (20-21፤ 27)
- + ዕድሜውን ሁሉ ለዳዊት ጠላት ሆነ (29)

3. ዳዊት:- ዳዊት በሳኦል ምትክ እግዚአብሔር የቀባውና የሾመው ንጉሥ ነው። ዳዊት ለንጉሥነት በሳሙኤል በተቀባበት ጊዜ በግ ጠባቂ ነበር። ዳዊት በእግዚአብሔር የሚታመን ሰው ነበር። ጎልያድን በጦርነት የገጠመው ...በሠራዊት ጌታ በእግዚአብሔር ስም እመጣብሃለሁ (1ሳሙ. 17:45) በማለት ነው። ነገር ግን ዳዊት ጎልያድን ድል ባደረገ ጊዜ ሳኦል በዳዊት ተንቶ አሳደደው። ከዚህ ሁኔታ በኋላ 1ኛ ሳሙኤል መጽሐፍ ስለ ዳዊት የሚናገረው ከሳኦል በመሸሽ ስላሳለፈው የስደት ኑሮ ነው።

ክርስቶስ በመጽሐፈ ሳሙኤል ቀዳማዊ። ተንዱ ክፍ፣ ክፍ፣ የሚለው መሊሕ /የተቀባው (2:10) አርሱ ክርስቶስ ነው (ሐዋ 4:27፤ 10:38)

ዋና ትምህርት

ያከበሩኝን እክብራለሁ፡- የካህኑ ኤሲ ልጆች የአግዚአብሔርን ቤተ መቅደስ ማርከሳቸውና የመሥዋዕቱን ሥርዓት አስመጠበቃቸው እግዚአብሔርን መናቃቸው ነበር። አግዚአብሔርም ጥበቃውን ከአነርሱ ላይ አነሣ፤ በእርሱ ተንቀዋልና። አግዚአብሔር እርሱን ለሚፈሩት ጋሻ ነው፤ ከበጎም ነገር አያጎልባቸውም።

የሐና ዝማሬ፡- ምድር በጣዖት አምልኮ በረከስችበትና የካህናት ልጆች አግዚአብሔርን በማይፈሩበት ዘመን የነበረችው ሐና አግዚአብሔርን የምታውቅ የጸሎት ሰው ነበረች። የጸለየችውንም ስትቀበል ለአግዚአብሔር ምስጋናን ማቅረብ አልረሳችም። ልጅን በሰጣት በአግዚአብሔር መልካምነት ደስ ተስኝታ አንዲህ ዘመረች (1ኛው 2)፡-

አትታበዩ፤ በኩራትም አትናገሩ፤

እግዚአብሔር አዋቂ ነውና፤

እግዚአብሔርም ሥራውን የሚመዝን ነውና

ከአፋችሁ የኩራት ነገር አይውጣ።

ምዕራፍ 10፡-

መጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ

ጸሐፊው፡- አያታውቅም።

ጊዜው፡- 930 ዓ.ዓ.

የመጽሐፉ ስያሜ፡-

ዋና ሰዎች፡- ዳዊት፤ ቤርሳቤህ፤ ናታን፤ አቤሌሎም

ዋና ሀሳብ፡- መጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ ከሳኦል ሞት በኋላ ስለ ዳዊት መንገዱ፤ ስለግዛቱ መስፋትና በኃጢአት ምክንያት በሕይወቱ ስለመጣው ውድቀት ያሳያል። የዳዊትን መልካም ነገር፤ ስህተትና ውድቀት ይገልጻል።

ተደጋጋሚ ቃል፡- የዳዊት ስም 267 ጊዜ ተጽፎአል። በአዲስ ክዳንም የዳዊት ስም 58 ጊዜ ተጠቅሷል።

ቁልፍ ጥቅስ፡-

+ «ዳዊትም ናታንን፤ አግዚአብሔርን በድያሰሁ አሰው። ናታንም ዳዊትን፤አግዚአብሔር ደግሞ ኃጢአትህን አርቆልሃል፤ አትሞትም። ነገር ግን በዚህ ነገር ለእግዚአብሔር ጠላቶች ታላቅ የሰድብ ምክንያት አድርገሃልና ስለዚህ ደግሞ የተወለደልህ ልጅ ፈጽሞ ይሞታል አሰው» (12:13-14)።

የመጽሐፉ እከፋፈል፡- መጽሐፉን ከንጉሡ ዳዊት ሕይወት ጋር በተያያዘ በ3 መክፈል ይቻላል።

1. የዳዊት መንገዱና የመንግሥቱ መጽናት (1-10)

2. የዳዊት በኃጢአት መውደቅና ውጤቱ (11-21)

3. የመጨረሻው ሁኔታ (22-24)

1. የዳዊት መንገዱና የመንግሥቱ መጽናት፡- ዳዊት በሙሉው አስራኤል ላይ የነገሠ የመጀመሪያው ንጉሥ ነው። ዳዊት በኤብርን ሰ7 ዓመት ከዚያም የአስራኤል ንጉሥ ሆኖ በኢየሩሳሌም ሰ33 ዓመት በድምሩ ለ40 ዓመታት ነገሠ (5:4-5፤ 2ዜና 29:27)። ኢየሩሳሌምን የአስራኤል ዋና ከተማ አደረገ። የአስራኤል መንግሥት የተመሠረተው በሳኦል ዘመን ሲሆን የጸናውና የሰፋው በዳዊት ዘመን ነበር። በዳዊት ንጉሥነት ላይ

የተነሣ ተቃዋሚ ቢኖርም የዳዊት ቤት እየጸና ሄደ (3:1)። ዳዊት እግዚአብሔር ሰጠውን የርስት ተስፋ በአብዛኛው ያጠቃለለ ንጉሥ ነው።

ዳዊት መንግሥቱ ሲጸና የእግዚአብሔርን ታሪክ ከነበረበት ስፍራ ወደ ኢየሩሳሌም አስመጣው (5-7)። ምንም እንኳን ሳኦል ዕድሜውን ሁሉ ለዳዊት ጠላት (1ኛመ. 18:29) ቢሆንም ሳኦልን ለመግደል በሚችልበት ሁኔታ አግኝቶት ቅባቱን በማክበር አልገደለውም (1ኛመ. 24:6)። ዳዊት ንጉሥ ሲሆንም በሳኦል ዘር ሳይ አልተበቀለም፤ ይልቁን ቸርነት ሲያደርግ ፈለገ፤ የልጅ ልጁን ሜምፊሶስቱን በማዕዱ ዙሪያ አመጣው (9:3-8)።

ዳዊት ለእግዚአብሔር ማደሪያ ለመሥራት ፈለገ። እግዚአብሔርም ለሰሜን ቤት ትሠራ ዘንድ በልብህ እስከሃልና ይህን በልብህ ማለብህ መልካም አደረግህ (1ነገ 8:18) አለው። እግዚአብሔር ከዳዊት ዘር ንጉሥ እንደሚይጠፋ ቃል ኪዳን ገባለት (7:12-16፤ 1ዜና 17:11-14፤ መዝ 89:3-4)። ይህ እግዚአብሔር ለዳዊት የገባው ቃል ኪዳን አስቀድሞ በአብርሃም ዘር በኩል ሕዝብን እንደሚባርክ ከገባው ቃል ኪዳን ጋር የተያያዘ ሆኖ ስለ ክርስቶስ የዘላለም ንጉሥነት ያስረዳል። ይህም የዘላለም ቃል ኪዳን (2ኛመ. 7:13) ነው። እግዚአብሔር ከሰው ጋር ያደረጋቸው ዋና ዋና ቃል ኪዳኖች በሠንጠረዥ 14 ቀርበዋል።

ሠንጠረዥ 14
እግዚአብሔር ከሰው ጋር ያደረገው ቃል ኪዳን

ሰሜን	ከማን ጋር	ከዓት	የቃል ኪዳን ቁጥር	ምልክት
የአዳም ኪዳን	አዳም (ለሰው ዘር)	ዘዓ: 3:15 ዘዓ: 2:16-17	አባቡ (ለይጣን)ና የሰው ዘር ጠላቶች ይሆናሉ	ልጅን ዘግቦ መውለድ፤ የአባቡን ልሳ መቀጥተጥ (ዘርስተሰ የተፈጸመ 1ኛዚ 3:8)
የኖህ ኪዳን	ከኖህ	ዘዓ: 9:8-17	እግዚአብሔር ሁለተኛ ጎሳምን ዘውኃ እንደማያጠፋ	ተስተ ደመና
የአብርሃም ኪዳን	አብርሃም	ዘዓ: 12:1-3፤ 15:1-21፤ 17:1-14	ግርዛት	አብርሃም ልጅ እንደሚሆን፤ ዘዳም ታላቅ ሕዝብ እንደሚሆን፤ በእርሱ ምድር ሁሉ እንደሚባረክ
የሙሴ ኪዳን	ሙሴ	ዘጸ 19:5-6	እስራኤል ለእግዚአብሔር የተሰየ ሕዝብ	ዘጸዓት፤ ነጻ መውጣት
የዳዊት ኪዳን	ዳዊት	መዝ 2:11፤ 25:10-13	የእርሱ ዘር ካህናት እንደሚሆን	ክህነት
የዳዊት ኪዳን	ዳዊት	2ኛመ. 7:13፤ 23:5	ዘዳዊት ዘር ዘኩል በሚመጣው መሰረት ይህንነት እንደሚመጣ	ኢየሱስ የዳዊት ልጅ
አዲስ ቃል ኪዳን	በአዲስ ኪዳን በኢየሱስ ከሚያምኑ	ዕዘ 8:6-13	የክርስቶስ ይቅርታና መጽን በኢየሱስ በማመን እንደሚሆን	የክርስቶስ ትንሣኤ

2. የዳዊት በኃጢአት መውደቅና ውጤቱ፡- ከምዕ 1-10 የዳዊትን ክፍታ ለንመለከት ከምዕ 11 ጀምሮ ግን በኃጢአት ምክንያት ማሽቆልቆሉን እናያለን። የሴሰኝነት ኃጢአት፤ ሰውን ማስገደሉና ይህም በራሱ በቤተሰቡና በሃገሪቱ ላይ ያስከተለው ውጤት ነበረው።

♦ በራሱ ላይ (ምዕ 11-12)፡- ዳዊት ኃዘንተኛ ለው ሆኖ ነበር፤ ከቤርሳቤህ የተወለደው ህፃን ሞተ።

፤ አዲስ ኪዳን የቀደመው ኪዳን የተቀበሉት ኪዳኑን ስላልጠበቁ ሌላ ኪዳን አስፈለገ። እስራኤላውያን የገቡትን ቃል አላከበሩም፤ ሕጉን አልጠበቁም። እግዚአብሔር በልብ ላይ የሚጻፍ ኪዳን እንደሚሰጥ ቃል ገባ። ይህም ኪዳን ሊኖንዳንዱ ሰው ባልንጀራውን፤ እያንዳንዱም ወንድሙን፤ እግዚአብሔርን አወቅ ብሎ አያስተምርም፤ ከታናሹ ጀምሮ እስከ ታላቁ ድረስ ሁሉ ያውቁናል፤ ይላል እግዚአብሔር። በደላቸውን እምራቸዋለቱና፤ ኃጢአታቸውንም ከአንግዲህ ወዲህ አላስብምና፤ (ኤር 31:34)።

♦ በቤተሰቡ ላይ፡- ከቤትህ ሰይፍ፡ አይርቅም (12:10) አንደተባሰው በልጆቹ አምሮንና አቤሌሱም ምክንያት በቤተሰቡ ላይ ታላቅ ችግር መጣ፤ ከኢየሩሳሌም እስኪሸሽም ድረስ (ምዕ 14-18) ሆነ፡፡

♦ በመንግሥቱ ላይ፡- በሕዝቡ መካከል የነበረው ሰላም አየደረሰ መጣ (19:9-10)፤ በተቃውሞም ተነስብት፡፡

ዳዊት በእንዲህ ዓይነት ሁኔታ ውስጥ ሲያልፍ፡ ስሜቱን በመዝሙር ገልጾ ነበር፡፡ ጥቂቶቹ በሚቀጥለው ሠንጠረዥ 15 ቀርበዋል፡፡

ሠንጠረዥ 15

በሳሙኤል መጽሐፍ የተገለጸ ዳዊት በመዝሙሩ³⁹

በሳሙኤል መጽሐፍ	ሁኔታው	በመዝሙር
1ኛው 19:11	ዳዊት ቤት በተከበበ ጊዜ	59
21:10-11	ዳዊት በእኩሽ በተያዘ ጊዜ	56
21:12-22:1	ከእኩሽ በመሰጠ ጊዜ	34
22:1	ዳዊት በዋሻ ውስጥ	57፤ 142
22:9-19	ኤይማኖት ጾታዊ ባወራበት ጊዜ	52
23:14-15	በኢየሱስ ምድረ በዳ	63
23:19	ሰዎች ዳዊትን በከፋት ጊዜ	54
2ኛው 8:1-14	ድል ከዮርዳኖስ ማዶ	60
11-12	ስለ ያሪያ ቤት ወደ ቤርሳሌህ በገባ ጊዜ	51
15-17	አቤሌሱም በመጸ ጊዜ	3፤ 7
15-17	በይሁዳ ምድረ በዳ	63
22	በጠላቶች ላይ ድል ሲያገኝ	18

3. የመጨረሻው ሁኔታ፡- በመጨረሻዎቹ ምዕራፎች በአስራኤል ስለመጣው ራብና ዳዊት ሕዝቡን በመቁጠሩ ምክንያት ስለመጣበት ቅጣት እንመለከታለን፡፡ ሕዝቡን መቁጠር በራሱ ኃጢአት አይደለም፡፡ ሙሴ በእግዚአብሔር ትዕዛዝ እስራኤላውያንን ሁለት ጊዜ ቆጥሯልና (ዘኁ 1 እና 26)፡፡ በዳዊት ላይ በደል የሆነበት ሕዝቡን ስለቆጠረበት ዓላማ ነው፡፡ ይህም ምናልባት ዳዊት «አቅሙን» ለመስካት ፈልጎ ይሆናል፤ ሆኖም ምን እንደነበረ እግዚአብሔር ያውቀዋል፡፡ መልካም ነገር በከፋ ዓላማ ሲደረግ በእግዚአብሔር ፊት በደል ይሆናል፡፡

ክርስቶስ በመጽሐፈ ሳሙኤል ካልዕ፡፡

ከኃጢአቱ በስተቀር ዳዊት በብሉይ ኪዳን የክርስቶስ ምላሌ ነው፡፡ እግዚአብሔር ለዳዊት የገባው የንጉሥነት የዘላለም ቃል ኪዳን የተፈጸመው በኢየሱስ ክርስቶስ ነው (ሮሜ 1:3)፡፡

ዋና ትምህርት፡-

የኃጢአት ውጤት ጉስቁልና ነው፡፡ ለው እግዚአብሔርን ይፈራል አንጂ እግዚአብሔር ማንንም ሰው አይፈራም፡፡ ዳዊት የእስራኤል ታላቅ ንጉሥና ቃል ኪዳን የተገባበት ሰው ቢሆንም እንኳን ከእግዚአብሔር የጽድቅ ሚዛንና ፍርድ አላመለጠም፡፡ በአንድ ወቅት «ዳዊት ያደረገው ሁሉ በእግዚአብሔር ፊት ክፉ ሆኑ» (11:27) አንደሚል እግዚአብሔር በኃጢአት ያዘናል፤ የሚወዳቸውን ይቀጣቸዋል፡፡ ኃጢአት ደስታን ወደ ሀዘን፤ ድል አድረጊነትን ወደ ውድቀት ይለውጣል፡፡

የተዋረደ መንፈስ ያለውን ሰው እግዚአብሔር ይወዳል፡፡ ዳዊት የእግዚአብሔርን ቅጣት የሚያከብርና የይቅርታ ልብ ያለው ሰው ነበር፡፡ በነቢዩ ናታን ኃጢአት ማድረግ ከነገረው በኋላ ዳዊት ከመንግሥቱ መቀመጫ ወረደ፤ በአመድም ላይ ተቀመጠ፤ እግዚአብሔርንም በንስሐ ለመነፃ፡ አንዲህም እስ «እግዚአብሔርን በድያለሁ» (12:13)፡፡ ምድራዊ ሥልጣኑንና ክብሩን ኃጢአቱን ለመሸፈኛነት፤ ነቢዩንም ለማስፈራሪያነት አልተጠቀመበትም፡፡ ንጉሥ ቢሆንም ለነገሥተት ንጉሥ ለእግዚአብሔር ተንበረከ፡፡ ዳዊትን «አንደ ልቤ ያሰኘውም ይህ የተዋረደ መንፈሱ ነው፡፡ እግዚአብሔርም ምሕረት አደረገለት፡፡

የመዝራትና የማጫድ ሕግ፡፡ ኃጢአት ብንሠራም ነስሐ እስከገባን ድረስ እግዚአብሔር ይቀር ይሰናል ብሎ ራሱን አለመግዛት እግዚአብሔርን መዳፈር ነው፡፡ ኃጢአትን መናዘዝ ከእግዚአብሔር ዘንድ ይቅርታ ወይም ምሕረትን በያስገኝም በዳዊት እንደታየው ስለ ኃጢአት ምክንያት እግዚአብሔር የሚያመጣውን ቅጣት ግን ላያስቀረው ይችላል፡፡ እግዚአብሔር ነስሐ የተገባበትን ኃጢአት እንደ ቸርነቱ ብዛት ይቅር ይላል፤ የተፈጸመውን ኃጢአት ግን ያልተፈጸመ ድርጊት አያደርገውም፡፡ ዳዊት ኃጢአትን ዘራ ኃጢአትን በቤተሰቡ አጨደ፡፡ ሰው ሁሉ የዘራውን ያንኑ ያጭዳል (ገላ 6:7)፡፡ የተሳሳቱ ምርጫዎችና ድርጊቶች ክፍተኛ ዋጋ (ቅጣት) ስለማያስከትሉ (2ኛው 6:6፤ 11:4፤ 15፤ 13:14፤ 28-29፤ 14:24፤ 16:7፤ 21:1፤ 24:10) በእግዚአብሔር ጸጋ አርሱን አየፈሩ መኖር ከቅጣት ይጠብቃል፡፡

³⁹ FSV Study Bible, p.488. Life Application Bible, P.953

ምዕራፍ 11:-

መጽሐፈ ነገሥት ቀዳማዊ

በዕብራይስጡ ብሉይ ኪዳን መጽሐፈ ነገሥት ቀዳማዊና መጽሐፈ ነገሥት ካልዕ በእንደነት መጽሐፈ ነገሥት ተብሎ ይጠራሉ።

ጸሐፊው:- ነቢዩ ኤርምያስ ነው። በ2ነገ 24-25 ያሰው ሀሳብ በኤር 39-42፤ 52 ስለሚገኝ የኤርምያስን ጸሐፊነት ያጠናክረዋል። የጸሐፊውም የታሪክ መጻሕፍትን በማገናዘብ ነው (11:41፤ 14:19፤29)። ከኤርምያስ ሌላ የእስራኤልን ታሪክ የሚያውቁ ዕዝራ ወይም ሕዝቅኤል ድርሻ ይኖራቸው ይሆናል። 1ኛ ነገሥትን የጸሐፊው 2ኛ ነገሥትንም እንደጻፈ ይታስባል።

ጊዜው:- 550 ዓ.ዓ.። ታሪኩ የ400 ዓመታት (970-586 ዓ.ዓ) ያህል ጊዜ ይሸፍናል።

የመጽሐፉ ስያሜ:- በአብዛኛው ከነገሥታት ጋር በተያያዘ የሰሜኑንና የደቡቡን እስራኤል ታሪክ ስለሚናገር ነገሥት ተብሏል።

ዋና ሰዎች:- ሰሎሞን፤ ኤልያስ፤ አክዓብ፤ ኤልሳቤል

ተደጋጋሚ ቃል/ሐረግ:- ንጉሥ 250 ጊዜ፤ ነቢይ 43 ጊዜ

ዋና ሀሳብ:- የነገሥታት ታሪክ መጽሐፍ ነው። ንጉሥ ዳዊት ከሞተበትና ልጁ ሰሎሞን ከነገሠበት ጊዜ አንስቶ ይሁዳ ተብሎ የሚታወቀው ደቡብ የእስራኤል ክፍል በባቢሎን አስከተማረከበት ያለውን የክፍታና የዘቅታ ዓመታትን ታሪክ ይዟል። የእነዚህ መንታ መንግሥታት አብዛኞቹ ነገሥታት እግዚአብሔርን ባስመታዘዛቸው ሁሉም ለምርኮ አልፈው ተስጥተዋል።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች:-

+ በውኑ እግዚአብሔር ከሰው ጋር በምድር ላይ ይኖራልን? አነሆ፤ ሰማይ ከሰማያትም በላይ ያለው ሰማይ ይይዘህ ዘንድ አይችልም፤ ይልቁንስ እኔ የሠራሁት ቤት እንዴት ያንስኑ (8:27)።

+ ለእናንተም የአምላካችሁን ስም ጥሩ፤ እኔም የእግዚአብሔርን ስም እጠራሁ፤ ስምቶም በእሳት የሚመልሰ አምላክ፤ እርሱ አምላክ ይሁን (18:24)።

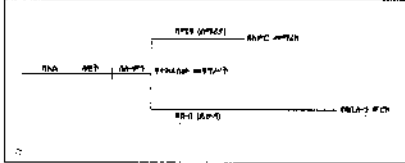
የመጽሐፉ እከፋፈል:- መጽሐፉን እንደሚከተለው በ 3 መክፈል ይቻላል።

1. የንጉሥ ሰሎሞን ሕይወትና አገዛዝ:- (1-11)
2. የጸናው መንግሥት መክፈል:- (12-16)
3. ኤልያስና አክዓብ (17-22)

1. የንጉሥ ሰሎሞን ሕይወትና አገዛዝ:- ይህ ዘመን የእስራኤል የክፍታ ዘመን ነበር። አንድ የጸና የእስራኤል መንግሥት የነበረበት፤ የእግዚአብሔር ቤተ መቅደስ በኢየሩሳሌም የታነጸበት፤ ሰሎሞንም ቤተ መንግሥት የሠራበት ዘመን ነበር። ሰሎሞን ላለው ኃላፊነት የእግዚአብሔርን ጥበብ በመለመኑ በጥያቄው እግዚአብሔር ደስ ተሰኝቶ ጥበብን፤ ማስተዋልን እንዲሁም ያልጠየቀውን <ክብር> ሁሉ ለጥቶት ነበር። እግዚአብሔር በሰጠው ጥበብ የሰሎሞን ዝና በዓለም ሁሉ ስለወጣ የላባ ንግሥተ ልትነበኘው ሄዳ ነበር (10:1-13)። ይሁን እንጂ ሰሎሞን በኋለኛው የእድሜ ዘመኑ ሚስቶችን አባዛ ልቡንም ወደ ጣዖት አምስኮ ላቡበት (11:1-6)። <የእስራኤል ንጉሥ ሰሎሞን ...በአምላኩም ዘንድ የተወደደ ነበር፤ ...እርሱንም እንኳ እንግዶች ሴቶች አሳቱት> (ነህ 13:26)። ከዚህ የተነሳ በፍጹም ልቡ እግዚአብሔርን አልተከተለም፤ ልቡ ተከፈለበት። የተከፈለ ልብ ወደ ተከፈለ መንግሥት አመራ።

2. የጸናው መንግሥት መክፈል:- ከሰሎሞን ቀጥሎ የነገሠው ሮብዓም ነበር። ሕዝቡ ግብር እንዲቀንሰላቸው ሲጠይቁት በመዛቱ አሥሩ የእስራኤል ነገድ ዐምጾ ከእጁ ወጣ። ይህም ሰሜን እስራኤል (ሰማርያ) ተብሏል። የይሁዳንና የብንያም ነገዶችን የያዘው ደቡብ ክፍል ደግሞ <ይሁዳ> በመባል ይታወቃል። የሰሜኑ ክፍል (እስራኤል) 20፤ የደቡብ ክፍል (ይሁዳ) ደግሞ 20 ነገሥታት ነበሯቸው (ሠንጠረዥ 17)። የሰሜኑ ክፍል በአሦራውያን

የእስራኤል መንግሥት ከመክፈሉ በፊትና በኋላ

ከተማረከ በኋላ ይሁዳ ለ140 ዓመታት ሳይማረክ ቆይቶ በመጨረሻ በባቢሎን እጅ ወድቋል። የሰሜኑ ክፍል ንጉሥ የነበረው ኢዮርብዓም በቤቴልና በዳን የአምልኮ ቦታዎችን በማዘጋጀት እስራኤልን ወደ ኃጢአት የመራ ንጉሥ ነበር። እግዚአብሔር ነቢያትን በመላክ ቢያስጠነቅቀውም ለመስማት አልወደደም።

3. ኤልያስና አክዓብ፡- በመጽሐፉ የመጨረሻ 6 ምዕራፎች የአመጸኛውን የይሁዳ ንጉሥ የአክዓብን መንገድና የእስራኤልን ኃጢአት የተቃወመውን የነቢዩ ኤልያስን አገልግሎት አንመለከታለን። ኤልያስ እስራኤል በአልን በመከተል በታላቅ መንፈሳዊ ውድቀት በገባችበት ጊዜ ለዘመኑ የሚሆን እግዚአብሔር ያስነሳው ታላቅ ነቢይ ነው። የሰማዩ መንግሥት አገልጋይ ኤልያስ የምድራዊውን መንግሥት ንጉሥ አክዓብን ስለ ኃጢአቱ ወቅሷል። አክዓብና ሚስቱ ኤልሳቤል በታጠቁት ለይፍ ኤልያስን ያስፋራራሉ፤ ኤልያስ በጸሎት የእግዚአብሔርን ስም በመጥራት እውነተኛው የእስራኤል ንጉሥ ሕያው እግዚአብሔር እንደሆነ ያሳያል። ኤልያስ በቀርሜሎስ ተራራ ያቀረበውን መሥዋዕት ከሰማይ እሳት ወድቃ ስተበላው በእውነት እርሱ የእግዚአብሔር ባሪያ እንደሆነ ታወቀ፤ በእስራኤል የነበሩትንም 450 የበአል ነቢያት አሳረዳቸው (18:20-40)።

ክርስቶስ በመጽሐፈ ነገሥት ቀዳማዊ፡፡
ጥበበኛውና ዝናው የወጣለት ለሎሞን (ነገ 10:1-13)፤ ክርስቶስ ከሎሞን የሚበልጥ (ማቴ 12:42፤ ሉቃ 11:31፤ 1ቆሮ 1:30)

ዋና ትምህርት፡-

የመንፈሳዊ መሪ ዋና መለኪያ እግዚአብሔርን መታዘዙ ነው። እግዚአብሔር መሪዎችን (ለዎችን) በሀብታቸው፤ በእውቀታቸው፤ በአስተዳደር ችሎታቸው አይለካም። የመሪ ዋናው መለኪያ ለእግዚአብሔር ቃል ያለው ታዛዥነት ነው። ይህ መለኪያ የመሪን ከፍታና ውድቀት ይወስናል። ይህን አጥብቆ የተረዳው ዳዊት ልጁን ለሎሞንን በርታ ሰውም ሁን፤ ...የአምላክህን የእግዚአብሔርን ትእዛዝ ጠብቅ (2:3) በማለት እስጠንቅቅት ነበር። የአባቱን ምክር ያልሰማው ለሎሞን መጨረሻው እንደ ጅማራው ያሳመረለት ንጉሥ ሆነ።

እግዚአብሔርን አስመታዘዝ የጸና መንግሥትንም ይጥላል። የእስራኤል ደህንነት የተመሠረተው ለእግዚአብሔር ቃል ኪዳን ታማኝ በመሆኗ ላይ ነው። እግዚአብሔር በየዘመናቱ ነቢያቱን አየላከ ቢመክራትም በአምቢታ መንገድ የቀጠለች እስራኤል የአምላኳ ጥበቃ ተነሣባት፤ ወደ ውድቀት አመራች፤ ለማራከዎችም አልፋ ተለጠች። ቃሉ «ጽድቅ ሕዝብን ከፍ፤ ከፍ ታደርጋለች፤ ኃጢአት ግን ሕዝብን ታስነውራለች» (ምላ 14:34) እንደሚል ነው። እግዚአብሔር በኃጢአት ሲቆጣ ለሰሙ ክብር የተሠራው ቤተ መቅደስ እንኳ እንዲፈረስ ይፈቅዳል።

የእግዚአብሔርን ፈቃድ መከተል በሁኔታዎች ምቹነት ላይ የተመሠረተ አይደለም። ኢዮርብዓም በቤቴልና በዳን የአምልኮ ቦታዎችን ያዘጋጀው ሕዝቡ እስከ ኢዮሳፊም ሩቅ መሄድ ስለሚበዛባቸው (12:28) በቅርቡ እግዚአብሔርን እንዲያመልኩ በማል ለበብ ነበር። ይህን በማድረጉ እስራኤል ሁሉ እግዚአብሔርን ለማምለክ ወደ ኢዮሳፊም እንዲወጣ የሚያዘውን ሕግ ጣለ (ዘዳ 12:5-14፤ 16:2-6)። እንዲሁም ለአምልኮ ጥጃዎች በማሰራቱና ካህናትን በመሾሙ ጣዖት አምልኮን ተከተለ (12:31-32)። እግዚአብሔር የላከውን ነቢይ ስላልሰማ እግዚአብሔር ቀጣው (14:13-14)። የሰው ምቹት እንጂ የእግዚአብሔር ፈቃድ በማይከበርበት ታላቅ ውድቀት ይከተላል።

ምዕራፍ 12:-

መጽሐፈ ነገሥት ካልዕ

ጸሐፊው:- ነቢዩ ኤርምያስ። 1ኛ ነገሥትን የጻፈው 2ኛ ነገሥትንም አንደጻፈው ይታሰባል።

ጊዜው:- 550 ዓ.ዓ.

የመጽሐፉ ስያሜ:- አንደ 1ኛ ነገሥት ሁሉ በአብዛኛው ከነገሥታት ጋር በተያያዘ የሰሜኑንና የደቡቡን አስራኤል ታሪክ ስለሚናገር ነገሥት ተብሏል።

ዋና ሰዎች:- ኤልያስ፣ ኤልሳቦ፣ ሕዝቅያስ፣ ኢዮስያስ

ተደጋጋሚ ቃል:- (ንጉሥ) 400 ጊዜ፤ ...በእግዚአብሔር ፊት ወይም በእግዚአብሔር ዓይን የሚሰው 28 ጊዜ መጠቀሱ (ለምሳሌ 3:2፤18፤ 8:18) የለው ሀሳቡም ሆነ የሠራው ሥራ ሁሉ በእግዚአብሔር ፊት እንደሚታወቅና በትክክል የሚመዘነው በእግዚአብሔር ዓይን መሆኑን ያስተምረናል።

ዋና ሀሳብ:- የአስራኤልና የይሁዳ መንግሥታት እስከተማረኩበት ጊዜ የነበረውን ሕይወትና ታሪክ መግለጽ። መጽሐፈ ነገሥት ካልዕ በመጽሐፈ ነገሥት ቀዳማዊ የተጀመረውን የነቢዩን ኤልያስና የኤልሳቦን ታሪክ በመቀጠል በአብዛኛው ስለ መንታዎቹ የአስራኤል መንግሥታት ሁኔታና ሁለቱም መንግሥታት እስከተማረኩበት ጊዜ ድረስ የነበረውን ታሪክ ያስረዳል። የሰሜኑ ክፍል በ722 ዓ.ዓ. በአሦር ((ነነዌ) እጅ ሲወድቅ ይሁዳ ደግሞ ከ140 ዓመታት በኋላ በ586 ዓ.ዓ. በባቢሎን ተማረከ። በሁለቱም ቦታዎች/ አገሮች እግዚአብሔር ነቢያቱን በየጊዜው እየላከ ከኃጢአታቸው በንስሐ ካልተመለሱ እንደሚቀጣቸው ሕዝቡን ያስጠነቅቅ ነበር።

ቁልፍ ጥቅስ /ጥቅሶች:-

- ♦ እግዚአብሔርንም ሊፈሩ ከመካከላቸው አንደ ፈለሱት እንደ አሕዛብ ልማድ አምላካቸውን ያመልኩ ነበር⁴⁰ (17:33)።

⁴⁰ አዲሱ መደበኛ ትርጉም መጽሐፍ ቅዱስ በአንድ በኩል እግዚአብሔርን ሲያመልኩ፤ በሌላ በኩል ግን እንደየአገራቸው ልማድ የየራሳቸውን አምልኮት ያመልኩ ነበር ያላል።

የመጽሐፉ አከፋፈል:- መጽሐፉን እንደሚከተለው በ3 መክፈል ይቻላል።

1. የኤልያስ ወደ ሰማይ መወሰድና የኤልሳቦ አገልግሎት (1-8)
2. ከዮአስ እስከ ሰሜኑ ክፍል መማረክ (12-17)
3. ከሕዝቅያስ እስከ ይሁዳ መማረክ (18-25)

1. የኤልያስ ወደ ሰማይ መወሰድና የኤልሳቦ አገልግሎት:- ኤልያስ በእሳት ሰረገላ ወደ ሰማይ ከተወሰደ በኋላ ኤልሳቦ አገልግሎቱን በመቀጠል በእጁ ብዙ ተአምራት ተደርጎአል። ኤልሳቦ ሰነቢይነት ከተጠራ ጀምሮ (1ነገ 19:19-21) ከኤልያስ ጋር ብዙ ጊዜ ቆይቶአል፤ ኤልያስ መወሰኛው ሲደረስም ሊለየው አልወደደም፤ ናፍቆቱ ኤልያስ ከነበረው መንፈስ በአጥፍ ... (2ነገ 2:9) እግዚአብሔርን ማገልገል ነው። ይህ ልመናው እንደተመለሰለት አገልግሎቱ ያመለክታል። በኤልያስና በኤልሳ በኩል እግዚአብሔር ያደረገው ተአምራት በሠንጠረዥ 16 ቀርቦአል።

ሠንጠረዥ 16

በኤልያስና በኤልሳ በኩል እግዚአብሔር ያደረገው ተአምራት⁴¹

ነቢዩና የተደረገው ተአምር	ክፍሉ
ኤልያስ	
1. በቆራዎች ምግብ ቀረበለት	1ነገ 17:5-8
2. የመበለቲቱ ምግብ በዛ	1ነገ 17:12-16
3. የመበለቲቱ ልጅ ከሞት ተነሣ	1ነገ 17:17-24
4. መሠዊያውና መሥዋዕቱ በእሳት ተበላ	1ነገ 18:16-46
5. የአካዝያስ ወታደሮች በእሳት ተበሉ	2ነገ 1:9-14
6. የዮርዳኖስ ወንዝ ተከፈለ	2ነገ 2:6-8
7. በእሳት ሰረገላ ወደ ሰማይ ተወሰደ	2ነገ 2:11-12
ኤልሳቦ	
1. የዮርዳኖስ ወንዝ ተከፈለ	2ነገ 2:13-14
2. መራራው ምንጭ የሚጠጣ ሆነ	2ነገ 2:19-22
3. የመበለቲቱ ማድጋዎች ሁሉ በዘይት ሞሉ	2ነገ 4:1-7
4. የሱናመዊቱ መካነ ሴት ልጅ መታቀፍ	2ነገ 4:8-17
5. ብላቴናው ከሞት ተነሣ	2ነገ 4:18-37

⁴¹ ለተጨማሪ ማብራሪያ Life Application Bible, King James Version p.659

6. መርዛሙ ወጥ ጣፈጠ	2ነገ 4:38-41
7. የነቢያት ምግብ በዛ	2ነገ 4:42-44
8. ንዕማን ከለምጽ ነጻ	2ነገ 5:1-14
9. ግያዝ ለምጽም ሆነ	2ነገ 5:15-27
10. መጥረቢያው ተንሳፊፈ	2ነገ 6:1-7
11. የአገልጋዩ ዐይኖች ተከፍተው የአሳት ፈረሶችንና ለረገሱች አየ	2ነገ 6:16-17
12. የሶርያ ሠራዊት ታወረ	2ነገ 6:8-23

እነዚህ ተአምራት በኤልያስና በኤልሳ በኩል የተፈጸሙት ጉልበታቸውን ካላንበረከኩ ከጥቂቶች በስተቀር በኣል የተባለው ጣዖት በምድረ እስራኤል በስፋት በሚመለከበት ዘመን ነበር። በኣል የአሳት፤ የዝናብ እና የምርት አምላክ ነው ይሉታል፤ የሀሳናትንም መሥዕትነት ይፈልግ ነበር። የተደረጉት ተአምራት አብዛኛዎቹ አምላካቸው «በኣል» በሰው እጅ የተሠራ ጣዖት መሆኑንና የእግዚአብሔርን ደግሞ ሕያው አምላክነት የሚገልጹና እግዚአብሔር ለሀሳናት አንደሚያስብም የሚያስረዱ ናቸው።

2. ከዩኦስ እስከ ለሜኑ ክፍል መማረክ፡- የለማርያን በአሦራውያን እጅ መውደቅ በምዕ 17 አናነባለን። በለሜኑ ክፍል የነበሩ ነገሥታት በእግዚአብሔር ተመዝነው ሁሉም ወድቀው (ቀለው) ተገኙ።

3. ከሕዝቅያስ እስከ ይሁዳ መማረክ፡- የለማርያ⁴² ከተማ ለ3 ዓመት በአሦራውያን ከተከበበች በኋላ በ722 ዓ.ዓ ተማረከች። የለማርያን በአሦር ሥር መውደቅ በፖለቲካ ተንታኞች ከነገሥታት የጋይል ሚዛን መበላላጥ አንጻር ይተነተናል። ከእግዚአብሔር አንጻር ግን የቃል ኪዳን ሕዝብ ቃል ኪዳናቸውን ባለማክበራቸውና እግዚአብሔርን ባለመፍራታቸው የእርሱ መለኮታዊ ጥበቃ ከላያቸው (ከዙሪያቸው) እንደተነሳ መሆኑ ይታወቃል። በዚህ ዘመን እግዚአብሔርን ከፈሩ የይሁዳ ነገሥታት መካከል ሕዝቅያስና ኢዮስያስ ይገኛሉ።

ሕዝቅያስ አባቱ አካዝ እግዚአብሔርን የማይፈራ ሰው ነበር። ሕዝቅያስ ግን በእርሱ ዘመን ከነበሩት ነገሥታት በተለይ ሁኔታ

እግዚአብሔርን የሚፈራ ሰው ነበር። ከአሦር ነገሥ የመጣበትን የማስፈራራያ ደብዳቤ በእግዚአብሔር ፊት በመዘርጋት ጸለየ (19:14) እግዚአብሔርም በኢሳይያስ በኩል መልስ ሰጠው፤ የሚረዳውንም መልእክ ላከለት (19:35)።

ኢዮስያስ ነገሥ የሆነው በ8 ዓመቱ ነበር። አንደ ሕዝቅያስ ሁሉ ለእግዚአብሔር ቅንዓት ነበረው። ከእርሱ በፊት ለ55 ዓመት የነገሠው አባቱ በይሁዳ ምድር ያስጀመረውን ጣዖት አምልኮና ርኩሳት በማጽዳት ታላቅ መንፈሳዊ ተሐድሶ አመጣ። ይህ ተሐድሶ አስቀድሞ የጀመረው በራሱ ሕይወት እግዚአብሔርን በመፈለግ ነበር። ኢዮስያስ በ31 ዓመታት የነገሥነት ዘመኑ እግዚአብሔርን በሙሉ ልቡ ተከተለ። ከኢዮስያስ ቀጥሎ የነገሠው ልጁ ኢዮአቂም እግዚአብሔርን የማይለማ በነቢዩ ኤርሚያስ በኩል የመጣውን መልእክት የሚቃወም ሰው ነበር። 3 ወራት ከነገሠ በኋላ በባቢሎን ተማረከ። በ586 ዓ.ዓ ባቢሎን ይሁዳን ማረከች፤ የቤተ መቅደስ አቃዎችንም ወለዱ።

ክርስቶስ በመጽሐፈ ነገሥት ካልዕ፡፡

ክርስቶስ የሚጠበቀው አዳኝ ስለሆነ ነቢዩ ኤልያስ የጌታን መምጣት በሚያውጀውና መንገዱን አዘጋጅ ብሎ ከኃጢአት ንስሐ ስለ መግባት በሚሰበከው በመጥምቁ ዮሐንስ ምሳሌነት ሲነገር (ማቴ 11:14፤ 17:10-12፤ ሉቃ 1:17፤ ማቴ 4:5) የሚጠበቀው ጌታ ክርስቶስ ነው።

ዋና ትምህርት፡-

እግዚአብሔር የሚምር የሚቆጣም አምላክ ነው። የእግዚአብሔርን ነቢያት የሚንቅና ከኃጢአቱ በንስሐ ወደ እግዚአብሔር ለማይመለስ ሕዝብ (ሰው) መጨረሻው እጅግ አሳዛኝ እንደሚሆን ይህ መጽሐፍ ያስተምረናል። እግዚአብሔር ባለ ብዙ ምሕረት የሆነ አምላክ ነው። ለሰው ሁሉ የሚራራና ኃጢአተኞች ከኃጢአታቸው አንዳመለሱ ጊዜ የሚለጥ ታጋሽ አምላክ ነው። ምክሩን በናቁና በኃጢአታቸው ለሚቀጥሉ ደግሞ ለእስራኤል አንዳደረገው ቁጣውን ይገልጻል። የእግዚአብሔርን ቁጣ የሚገልጽ በተደጋጋሚ የተገለጸው ቃል (ሐረግ) እግዚአብሔር በእስራኤል ላይ እጅግ ተቆጣ ...ከፊቱም

⁴² አሦር አብዛኛውን የእስራኤል ሕዝብ በምርኮ በመውሰድ በምትኩ ሌላ ሕዝብ አምጥቶ አሰፈረበት። ይህም ሕዝብ በለሜን ከቀሩት እስራኤላውያን ጋር በመጋባት የተወሰዱት ሳምራውያን ተባሉ።

ጣላቸው⁴³ የሚለው ነው (17:18)፤ እንዲሁም 17:20፤22፤23:27)።

እግዚአብሔርን እንደ አሕዛብ ልማድ ማመለከት ቅይጥነት ነው። በዚህ ዘመን በሕዝቡ ዘንድ ቅይጥ እምልኮ ተንሰራፍቶ ነበር (17:33)። ይህ ክፍል መታዘዝ ነው። እውነተኛውን ከሀሰተኛው ጋር ስመቀላቀል መሞከር ብርሃን ከጨለማ ጋር እንዲኖር መፈለግ ነው። ብርሃንና ጨለማ ደግሞ ይቀዋወማሉ፤ መጋጠም የላቸውም። ሁልጊዜም ቢሆን እግዚአብሔር እያንዳንዱን ሰው (ወይም ንጉሥ) ለብቻው ይመዝናል። አብዛኛው ሕዝብ በአመጽ በሚሄድበት ዘመን እንኳ በፊቱ በትሕትና የሚሄደውን ያያል፤ ያውቃል። ከይሁዳ ነገሥታት በእግዚአብሔር መመዘኛ መልካም አደረጉ የተባሉም ነበሩ። ዳዊት መልካም ላደረጉት ነገሥታት መለኪያ እንደሆነ ሁሉ (1ነገ 15:5) ኢየሩሳሌም ደግሞ ክፉ ነገር ያደረጉ መለኪያ ነው (2ነገ 15:9)። እንደ ሰው አባቶቹ እግዚአብሔርን የማይፈሩ ቢሆኑ እርሱ ግን እንደ ሕዝቅያስ እግዚአብሔርን በመከተል ምሕረትን ሊያገኝ ይችላል። ስለዚህ እግዚአብሔርን መምሰል ለእያንዳንዱ ሰው የተሰጠ ምርጫ ነው።

⁴³ እዲሱ መደበኛ መጽሐፍ ቅዱስ ...ክፍሉ አፋቀ ይላል።

ሠንጠረዥ 17
የይሁዳና የእስራኤል ነገሥታት ዝርዝር

ይሁዳ				እስራኤል			
ተ. ቁ.	ንጉሥ	የነገሡ ዘመን	በዘመኑ የነበረው ክብር ⁴⁴	ተ. ቁ.	ንጉሥ	የነገሡ ዘመን	በዘመኑ የነበረው ክብር ⁴⁵
1.	ሮብሊም	17	1ነገ 14:21-31	1.	ኢየሩሳሌም	22	1ነገ 11:26-40
2.	አቢያም	3	1ነገ 15:1-8	2.	ናዳብ	2	15:25-32
3.	አባ*	41	15:9-24	3.	በአስ	24	15:27-16:7
4.	ኢየሳፍጥ**	23	22:41-50	4.	ኤላ	2	16:8-14
5.	ኢየራም	8	2ነገ 8:16-24	5.	በምሪ	7 ቀን	16:9-20
6.	አካዘያስ	1	8:25-29	6.	ታምኒ	6	
7.	ንቶልያ	6	11:1-20	7.	በዝቢ	12	16:16-17
8.	ኢየሐብ*	40	12:1-21	8.	አካዛብ	22	16:29-17:1
9.	አሜስያስ*	29	14:1-21	9.	አካዘያስ	2	22:51-53
10.	ያዝያ (አዛርያ)*	52	15:1-7	10.	ኢየራም	12	2ነገ 3:1-27
11.	ኢየሐታም*	16	15:32-38	11.	ኢዩ*	28	9:1-10:36
12.	አካዝ	16	16:1-20	12.	ኢየሐካዝ	17	13:1-9
13.	ሕዝቅያስ**	29	18:1-20:21	13.	ዮአስ	16	13:10-25
14.	ምናሌ	55	21:1-18	14.	ኢየሩሳሌም 2ኛ	41	14:23-29
15.	አሞጽ	2	21:19-26	15.	በካሪያ	1/2	15:8-12
16.	ኢየሰያስ**	31	22:1-23:30	16.	ሰሎም	1/12	15:10-18
17.	ኢየሐካስ	1/4	23:31-34	17.	ምንሐም	10	15:14-22
18.	ኢየሐቱም	11	23:35-24:7	18.	ፋቱስያስ	2	15:23-28
19.	ዮአኪን	1/4	24:8-17	19.	ፋቱሌ	20	15:25-31
20.	ሊዲያስ	11	24:18-20	20.	ሆሊዕ	9	17:1-6

* በክፍል መልካም ያደረጉ ነገሥታት፤ ** መልካም ያደረጉ

⁴⁴ John F. Walvoord and Roy B. Zuck, p.513

⁴⁵ Ibid.